

Білеты па Беларускай Літаратуры за 11-ты клас

Билет № 1 Вопрос № 1.

Аповесць Васіля Быкава "Знак Бяды", яе ідэйны змест. Вобразы Петрака і Сцепаніды.

У аповесці "Знак Бяды", за якую у 1986 г. В.Быкаву была прысуджана Ленінская прэмія, вайна паказана праз успрымацце яе мірным жыхаром. Пачынаецца аповесць апісаннем спаленага хутара, які як бы папярэджвае людзей аб хуткай бядзе. Галоўныя героі Сцепаніда і Пятрок Багацькі. Дзеянне адбываецца у першыя месяцы вайны, хаця нямала старонак у аповесці адведзена перадваеннаму жыццю. Праз успаміны галоўных герояў В.Быкаў паказвае перыяд масавай калектывізацыі на Лепельшчыне, складаны 1937 г. Сцепаніда - былая парабчанка у пана Адольфа Якімоўскага - зауседы верыла ў справядлівасць і перамогу добра, была пераканана, што на чужым няшчасці свае не пабудуеш. Таму яна рашуча выступіла супраць раскулачвання сваіх аднавяскоўцаў, збірала подпісы у абарону старшыні Лявона (адправіла нават Петрака у Мінск да Чарвякова). Не магла змірыцца Сцепаніда і з новымі парадкамі гітлераўцаў, змагалася з імі, як магла: схавала газу, пазбавіўшы тым немцаў святла; схавала у лесе парсючка, каб той не дастаўся ворагам; укінула у глыбокі калодзеж вінтоўку. Пятрок жа, наадварот, стараецца прыстасавацца да умоў акупацыі, улагоджвае паліцэйскіх самагонкай,

паслухмянасцю дагаджае фашыстам. "ціхае выжыванне" (не здрадніцтва) аго закончылася арыштам і турмой за "ашуканства" і "аскарбленне фюрэра". Вобразам Петрака Быкаў сцвярджае, што ў часы цяжкіх выпрабаванняў спробы лавіраваць сваімі і чужымі, хавацца за спіны іншых заканчваецца трагічна. Пасля арышту Петрака Сцепаніда, застаўшыся на хутары адна, вырашае змагацца з ворагам больш дзейсна. Страх і боязнь яе прапалі, і С. вырашае знішчыць мост. Здаецца, задуманае ёю вось-вось здзейсніцца: знойдзена бомба ("куплена за парсюка ў Кармілы"), нагледжана месца пад мастом для яе уладкавання... Але фашысцкія паслугачы арыштавалі К. і выйшлі на след С. Апошняе, што яна магла зрабіць, - гэта перахаваць бомбу ў іншае месца. А калі вечарам паліцаі пачалі ламіцца ў хату, падпаліла дом знутры. Задыхаючыся ад дыму і полымя, С. усе ж падумала: "Можа, і добра, што з бомбай яе ніхто не бачыў. Добрым людзям і не трэба, а гэтыя хай не шалеюць. Хай думаюць - дзе? І не спяць ні ў дзень, ні ўначы - баяцца да скону". У вобразе С. Быкаў увасобіў лепшыя рысы беларускай жанчыны: працавітасць, сумленнасць, душэўнасць, сілу і нязломнасць чалавечага духу, высокую чалавечаю годнасць, гатоўнасць да самаахвяравання. Была ж у С. магчымасць жыць, пераважаць вайну. Але не было магчымасці выжыць, застацца чалавекам са сваімі прынцыпамі. І менавіта гэтыя прынцыпы знайшлі сваё уяўленне ў апошнім учынку С.

Билет □ 1 Вопрос □ 2.

Тэматыка і асноўныя вобразы творчасці Ф.Багушэвіча. Паказ сацыяльнага становішча беларускага сялянства.

Асноўнае месца ў творчасці Б. займае жыццё бел. сялянства. Селянін, працавіты і руплівы землепрацаўнік, жыве ў холадзе і галечы. З яго здэкваюцца, на зываючы цёмным і дурным. Працай жа яго карыстаюцца іншыя, не пакідаючы стваральніку матэрыяльных сродкаў самага неабходнага: мужыком пабудаваны прыгожыя касцёлы і палацы, сам жа ён "жыве ў мокрай яме", сялянскімі рукамі узведзены чыгункі, дарогі і масты, а сам ён не мае грошаў нават на білет. Такая думка падкрэсліваецца ў вершах "Дурны мужык, як варона" і "Бог не роўна дзеле". Б., абараняючы мужыка, паказвае, як у яго прачынаецца пачуццё уласнай годнасці, расце пратэст супраць несправядлівасці. Так, у вершы "Не цурайся" аўтар параўноўвае жыццё селяніна і паніча: іх знешні выгляд, адзенне, жыллё, адукацыю. Селянін не толькі скардзіцца, але і патрабуе лепшага жыцця, бо ён - стваральнік усіх матер. каштоўнасцей на зямлі. Супраць здэкаў і прыгнёту, несправядлівасці царскіх законаў і парадкаў выступае селянін і ў вершы "У астрозе". За

знішчэнне межавога слупа се лянiна садзяць у астрог, але здзекi і пабоi не могуць зламаць волi і iмкнення героя да свабоды. Iдэя справядлiрасцi, роунасцi ва узаемаадносiнах памiж людзьмi выказ ваецца у вершы "Ахвяра". Лiрычны герой верша звяртаецца да бабулi з просьбай памалiцца за яго:

Малiся ж, бабулька да Бога, Каб я панам нiколі не быу: Не жадау бы нiколі чужога, Свае дзела як трэба рабiу.

Герой верша не хоча быць панам, бо з панствам у яго асацыiруецца усе са мае адмоунае у жыццi: амаральнасць, разбэшчанасць, сквапнасць, прага да на жывы. Усе жыцце герой хоча быць толькi мужыком, бо ён ва усiх адносiнах вы шэйшы за паноу, з'яуляецца чалавекам у самым шырокім і прывабным сэнсе гэ тага слова: живе сваёй працай, любiць сваю радзiму і да канца ей адданы, не квапiцца на чужое, паважае iншыя народы, прызнае людзей за братоу, ма ральна чысты, не гультай і не злодзей, не здраднiк і не п'яніца. Селянiн з'яуляецца галоуным героем і у сатырычным вершы "Гора". Пакут лiвае жыцце працоунага чалавека, яго думкi і настроi Б. перадае у форме на роднай песнi з пауторам-рэфрэнам "Ой, гора ж маё!". Селянiн спрабуе паз бавiцца ад гора: кiдае яго у рэчку, у полымягонь, прывязвае у лесе да пня, закопвае у вялiкi роу, адвозiць у далёкую Амерыку. Але гора не пакiдае мужыка. Мабыць, простаму чалавеку у несправядлiвым грамадстве пазбыцца го ра нельга. Да такой думкi прыходзiць паэт. Прауда, сам верш гучыць не песiмістычна. Няшчасце селянiна - хутчэй за усе пасмiханне з свайго гора, ад якога нiяк не можа пазбавiцца чалавек і якое у

Билет □ 2 Вопрос □ 1.

Кандрат Крапiва - байкапiсец.

Асаблiва праявiўся талент К.-сатырыка у жанры байкi. Яго байкi - сама бытная з'яба у бел. лiтаратуры. Многiя з iх выраслi з народных прыказак і прымавак, на прыкладзе якiх аутар вучыўся выказваць свае думкi вобразна, сцiсла, запамiнальна. Байкi К., "населеныя" мясцовымi жывеламi і птушкамi (свiннямi, парсюкамi, сабакамi, совамi, зайцамi), бiчуюць адсталыя людскiя звычаi, п'янства, пляткарства, асуджаюць

бюракратау, раскрадальнікау народных здабыткау, падхалімау. Падзеі у байках не алегарычныя, а канкрэтныя. Яны з сялянскага жыцця, з вясковага побыту. Выхадзец з вескі К. добра ведау погляды і псіхалогію людзей. У байцы "Дыпламаваны баран" сатырык расказвае пра Барана, які быу настолькі дурны, што нават не пазнавау сваіх варот. Ганарыуся ж Баран сваімтрывалым лбом. Каб лягчэй было убачыць Барана і вылучыць з гурту, на шыю яму прывязалі мёту, жартам назваушы яе "дыпломам". Баран настолькі заганарыуся гэтым "дыпломам", што вырашыу паказаць сваю вучонасць перад Кошкай. Добра ведаючы тупасць Барана, Кошка растлумачыла, што свой "дыплом" ен заслужыу "не галавой, а лбом". Маральна-бытавыя праблемы асвятляе пісьменнік у байцы "Махальнік Івану". Яна гнеуна выкрывае падхалім-ства. Сюжэт байкі даволі прасты: ваенком, здаволены вынікамі стральбы сваіх падначаленых, вырашыу пастраліць. Стрэліу 5 разоу - і ні адна куля не закрунула мішэні. Салдаты ж, якія сачылі за стральбой, далажылі, што усе кулі трапілі у цэль. Западозрыушы падман, ваенком пайшоу на хітрасць: пачау страляць халастымі патронамі. Але і пасля гэтага махальнік Івану далажыу, што "у цэнтру самую усе 5 загналі зноу". Шэф "пахваліу" Івамова, назваушы яго сапраудным падхалімам. Высмеяучы аднаго падхаліма, К. паказвае, што у падхалімстве вінаваты не толькі асобныя людзі, але і грамадства у цэлым. Падзеям міжнароднага палітычнага жыцця прысвечаны байкі "Сава, Асел ды Сонца", "Сука у збане", "Жаба у каляіне", напісаныя у сярэдзіне 20-ых гг. У іх з'едліва высмейваюцца замежныя ворагі і іх агрэсіўныя намеры, буржуазныя нацыяналісты, паклепнікі-аслы, фашысцкія совы, якія спрабавалі хлусней, паклепамі і ваеннай сілай знішчыць новыя парадкі у краіне. Байкі К., нацыянальна-самабытныя па характару, былі народжаны надзённымі патрэбамі часу. Яны з'явіліся дзейным сродкам выкрыцця таго, што перашкад жала рухацца наперад. Увабраушы у сябе невычэрпныя багацці жывой народнай мовы, народнай мудрасці, яны і у наш час захавалі сваю дзейную сілу і моц.

□

Билет □ 2 Вопрос □ 2.

Тэма Радзімы, народа і яго будучыні у лірыцы М.Багдановіча.

Нарадзіўся Б. у Мінску 9 снежня 1891 г. Так здарылася, што жыць на бел. земле М. давалося толькі першыя 5 гады. Пасля смерці маці ен быу аддзелены ад гэтай зямлі тысячамі км.: жыу у Ніжнім Ноугарадзе, Яраслаўлі, Ялце. Беларусь паэт уяўляу толькі па легендах, павер'ях і паданнях. Любоу да яе бы ла самым трапяткім, самым гарачым пачуццём Б.. Родны край здаваўся яму дзівоснай казкай, поунай незвычайных таямніц. Але Б. добра ведау, што у краіне азёр і рэк, гаруе і пакутуе працоуны народ. Таму так

адчайна гучаць яго словы:

Край мой родны! Як выкляты богам - Столькі ты зносіш нядолі. Хмары, балоты... Над збожжам убогім Вецер гуляе на волі.

Паэту балюча бачыць бедныя хаты, убогія палі, абяздоленых людзей. Ён разважае над лёсам свайго народа і радзімы і бачыць прычыну усіх няшчасцяў і бед народных у сацыяльнай няроўнасці, драпежніцкай палітыцы прыгня тальнікаў. Так у вершы "Мяжы" ён гаворыць аб "нязмерных вольных прасторах", падзеленых на мяжы, перакапаных канавамі і равамі. Гэтыя мяжы створаны з мэтай зрабіць людзей ворагамі, каб адны знемагалі ад сытасці, а другія паміралі з голаду. Паэт верыць у сваю радзіму і яе лепшую будучыню. Яна бачыцца яму шчаслівай, светлай, радаснай:

Беларусь, твой народ дачакаецца Залацістага, яснага дня. Паглядзі, як усход разгараецца, Сколькі у хмарках залетных агня...

Верай у гістарычную перспектыву бел. нац.-вызвал. руху і лепшую будучыню прасякнуты верш "Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі", дзе аутар паказаў сябе выдатным майстрам санета. У ім аутар параўноўвае праросшае зерне з бел. народам, які прыгнечаны, спіць, але і пад прыгнётам захаваў сваю жыццёвую стойкасць. Паэт верыць, што духоўныя сілы народа праб'юцца на шырокую дарогу, пераадолеюць на сваім шляху усе перашкоды. Аутар сцвярджае ідэю вечнасці, неўміручасці жыцця. Спяшаючыся, прадчуваючы, што вельмі мала часу адмерана яму, каб нязгасна запалаў яго паэтычны талент, Б. сеяў промні жыватворчага святла. І самы яркі з іх, безумоўна, "ПАГОНЯ":

Толькі у сэрцы трывожным пачую За краіну радзімую жах,- Успомню Вострую Брану святую І ваякаў на грозных канях.

Верш народжаны з цяжкім і заповітным болем паэта за Беларусь. Воіны "Пагоні" - змагары супраць нацыянальнай здрады, супраць ...'я у народ. Непераможныя "коні" імчацца з далёкай мінуўшчыны на дапамогу сённяшняму беларусу, каб змог адчуць ён сябе вялікім.

Билет 3 Вопрос 1.

Народ у трылогіі Якуба Коласа "На ростанях".

Новым крокам на шляху станаўлення беларускай прозы стала трылогія Я.Коласа "На ростанях". Гэта першы буйны твор нацыянальнай прозы ў якім адлюстравана жыццё беларускага народа і інтэлегенцыі на пачатку XX ст. Аутар праз маляўнічыя бытавыя сцэны, народныя легенды і веданні, праз пісанні народных абрадаў і рэлегійных свят стварае шырокую карціну народнага жыцця. Галерэя герояў трылогіі даволі разнастайная. Тут чулая на чужое гора, спагадлівая школьная старошка бабка Мар'я. І сяляне дзед Міколым, дзядзька Марцін, бязручка Цімох Жыга. І нязломны прадашукальнік Аксен Каль, які яшчэ не зусім добра ведае шляхі барацьбы і верыць у добрага цара. Стагоддзі усерднага прыгнячэння паклалі адбітак на стан духоўнага развіцця працоўных мас. Ствараецца уражанне, нібы сацыяльна-гістарычны і культурны прагрэс чалавецтва абынуў Цельшына. Каля кожнай хваты ляжаць кучы бяргавя, але нікому не прыйдзецца ў галаву пакласці супраць сваёй хаты кладкі. Вясной і восенню людзі тапіліся ў гразі. Цельшынец нічым, акрамя сваіх штодзённых патрэб, не цікавіліся. Калі настаўнік запрасіў іх паўтарыць лекцыю, то аказалася, што дзяўчаты больш звярталі ўвагу на сваіх кавалераў, а старыя палешукі, хоць і слухалі, не той, то другі выроха расчынкі сквіцы і падзякалі. Паказ ценявых бакоў у жыцці сялянства служыць асуджаннем ладу царскай Расіі. У прыватным пісьменніку бачыць агульнае, у цемнаце і бескультур'і жыхароў палескай вёскі-агульна гістарычны лес беларускага народа, якога давялі да такога становішча, бяпраўе перад любым чыноўнікам, жорсткі нацыянальны ўціск. Але Я.Колас не абмедаваўся толькі ў гэтым. Ён быў глыбокі і удумлівы даследчык рэчаіснасці. Для яго важна было раскрыць унутраныя патанцыяльныя магчымасці народа, паказаць яго ў гістарычнай дынаміцы, у працэсе усведамлення свайго становішча і сваёй ролі ў грамадскім жыцці. Такім чынам пісьменнік акцэнтуюе ўвагу чытача не на розных этапах развіцця самасвядомасці працаўнікоў у вёсцы, а паказвае іх з іншага боку, адкрывае той багаты яўтраны свет, які не кожнаму кідаецца ў вочы, які пры адпаведных гістарычных абставінах выявіцца ва ўсёй магутнай сіле.

Билет 3 Вопрос 2.

Францыск Скарына і Мікола Гусоўскі - выдатныя прадстаўнікі беларускай культуры XVI стагоддзя

Мікола Гусоўскі - наш слаўты зямляк эпохі Адраджэння, сучаснік Францыска Скарыны. Пяру М.Гусоўскага належаць тры паэмы, болей за дзесяць вершаў. Цудоўны высокапатрэатычны твор "Песня пра зубра" напісаны удалечыні ад Радзімы (у 1522 г.) па просьбе папы Льва X, які хацеў пачуць праўдзівае паэтычнае слова пра паляванне на зуброў. Напісана паэма на лацінскай мове на той час мове навукі, культуры, міжнародных зносін у Еўропе. На беларускай мове "Песня" з'явілася нядаўна - у другой палове 60-х гг.-у перакладзе Язэпа Семяжона. М.Гусоўскі напісаў паэму не толькі пра зубрыныя лапы. Ён напісаў узнеслую песню пра беларускую зямлю, пра тое чым яна багатая, пра яе людзей, іх думы і пачуцці, пра прыроду, жывельны свет гэтага цудоўнага краю. Гэта споведзь пра любоў і нянавіць, жыццё і смерць, вайну і мір. Паэма вучыць нас любові да роднай зямлі, да свайго народа, яго гісторыі, культуры, нацыянальных традыцый, любові і павагі да іншых народаў і іх культур. Паэма заклівае сумленна жыць, змагацца за справядлівасць і праўду, весці няспыняюбарачьбу за мір і свабоду, за святло і шчасце. Эпоха Адраджэння нарадзіла і Ф.Скарыну чалавека невычэрпнай энэргіі і ініцыятывы, перадаўракара, вучонага-энцыклапедыста, асветніка-патрыета і гуманіста, паэта, медыка, батаніка, астранома. Нарадзіўся Ф.Скарына ў апошняй чвэрці XV ст. (каля 1490 г.), закончыў Кракаўскі ўніверсітэт і ў 1506 г. быў удастоен вучонай ступені бакалаўра вольных мастацтваў. У далейшым ён звязвае яго з Італіяй, дзе ў 1512 г. у Падуанскім ўніверсітэце ён бліскуча вытрымлівае экзамен на годнасць доктара медыцыны. Кнігі на роднай мове сталі для Скарыны той паходняй, якая указвала людзям сапраўдны шлях у будучае, тым знічам, які саграваў і асвятляў людское жыццё ў непагадзь і завею. Першая з кніг - "Псалтыр" - была надрукавана ў Празе ў 1517 г. Услед за гэтым выходзяць яшчэ 22 кнігі Бібліі, перакладзеныя на зразумелую тады для большасці жыхароў. У 1522 г. выйшла ў свет першае віленскае выданне Скарыны - "Малая падарожная кніжыца", якая паклала пачатак кнігадрукаванню ў нашай краіне, Праз тры гады (у 1525 г.) была надрукавана апошняя кніга Ф.Скарыны "Апостал". Скарына пакінуў нашчадкаў кнігі, у якіх засталіся самыя патаемныя, выпакутаваныя яго думкі. Гэтыя кнігі вялікага беларуса успрымаюцца сёння як самая дарагая рэліквія, як духоўны скарб, нацыянальная свядыня, як сімвал усёй тысячагадовай беларускай...

Білет □ 4 Вопрос □ 1.

Вобраз Гарлахвацкага і Зелкіна у камедыі Кандрата Крапівы "Хто смяецца апошнім".

Дзеянне камедыі разгортваецца у навукова-даследчым інстытуце геалогіі, дзе дырэктарам з'яўляецца Гарлахвацкі. Да навукі дырэктар не мае ніякага дачынення, на пасаду кіраўніка інстытута яму дапамаглі уладкавацца "сябры", выдашы фальшывую даведку. Гарлахвацкі адчувае сябе у інстытуце, як шчупак у сжалцы. Паказвае сябе буйным вучоным-палеантолагам, хоць на самой справе не можа адрозніць костку свінні ад мамантавай. Адчуваючы сябе гаспадаром становішча, Гарлахвацкі тэрарызуе, шальмуе, запалохвае сумленных вучоных, хапаючы іх мёртвай хваткай за горла (зусім невыпадкова драматург дае яму прозвішча Гарлахвацкі). Невуцтва і шарлатанства Гарлахвацкага поўнаасцю выкры-ваюцца у канцы п'есы, калі на вучоным савеце слухаецца даклад "Новы від дагістарычнай жывеліны". З сур'езным выглядам абараняе дырэктар тэорыю аб мамантавай свінні, напісаную Тулягам. Вобраз "свінтуса грандыезуса", праўда, асацыіруецца не з дагістарычнай жывелінай, а з самім Гарлахвацкім. У дасягненні жаданай мэты Гарлахвацкаму дапамагае малодшы навуковы супрацоўнік Зелкін-падхалім, паклёпнік і пляктар. Ён з'яўляецца правай рукой Гарлахвацкага, надзейным яго паслужнікам, які, як шкоднае зелле, атречвае вакол сябе атмасферу, сее падазронасць і недавер сярод вучоных. Не маючы здольнасці да навукі, пазбаўлены прынцыповасці, Зелкін можа неймаверна раздуць кожную дробязь, адшукаць у выпадковым, сказаным без усялякага прыхаванага намеру слове небяспечны палітычны сэнс. Варта было яму пачуць што-небудзь дрэннае аб сваім заемым, як сумленны чалавек становіўся ворагам народа. Невуцтва і падхалімства Зелкіна найбольш ярка праяўляецца у сцэне абароны Гарлахвацкім "навуковай працы". У прамове Зелкін кідаецца расхвальваць вялікія адкрыцці свайго начальніка, яго канструктыўны розум, даследчыя здольнасці. Але калі высвятляецца, што даклад не мае навуковай вартасці і што напісаны ён Тулягам, Зелкін, нават не чырваняючы, гаворыць адваротнае: "Я так і думаю! Не можа быць, каб вы, Аляксандр Пятровіч, такуюбязглуздзіцу напісалі". У п'есе "Хто смяецца апошнім" праявілася майстэрства К.Крапівы як тонкага псіхолога, які знайшоў непаўторныя, індывідуальныя рысы для герояў, поўна і закончана "вымаляваў" іх партрэты. Імяны Гарлахвацкага, Зелкіна, Тулягі, як і імяны шматлікіх гогалейскіх і шчадрынскіх герояў, ператварыліся з уласных у агульныя. На жаль, падхалімства, нахабства, подласць, пляктарства часта сустракаюцца і у нашы дні. Змагацца з імі, лічыць К.Крапіва, трэба агульнымі сіламі, праціпаставіўшы невуцтву і ашуканству прынцыповасць, строгасць і ваяунічасць.

Билет □ 4 Вопрос □ 2.

Ідэйны змест паэмы Купалы "Тарасава доля"

У паэме "Тарасава доля" паэт выяўляе глыбокую любасць да братняга украінскага народа і яго кабзара. У творы такога тыпу легка збіцца на просты пераказ біяграфіі, але з Купалам гэтага не здарылася. Вобраз Шаучэнкі арганічна упісваецца у гісторыю украінскага народа, яго культуру; ён падаецца як носьбіт нацыянальнай свядомасці украінцаў. У паэме Купала ўзнаўляе самыя драматычныя эпізоды біяграфіі прыгоннага хлапчука, надзеленага талентам мастака і паэта. Жыцце і творчасць Т.Шаучэнкі маюць адносіны да нашага краю, да Беларусі. Т. - гэта адлюстравана ў паэме Купалы. Як дваровы пана, Тарас спачатку жыў у Вільні, потым-у Пецярбургу. Юнак бачыў вакол прыгожыя беларускія лугі, лясы, крыніцы, а таксама бедныя хаціны, паднявольных людзей, -як і наУкраіне. Беларускага паэта цікавіць не толькі сацыяльны лес Тараса-юнака, аднолькавы для усіх прыгонных, але і асабістае яго жыцце. Аўтар расказвае пра каханне юнака да прыгожай Аксаны, пра яго вернасць ёй і у вымушанай разлуцы. Тры раздзелы паэмы прысвечаны песні Тарасавай, бястрашнаму, непадкупнаму слову кабзара. Вялікі духоўны скарб, якім валодаў юнак, ён шчодро аддаваў народу, любай сваёй Украіне. Народ пачуў песню свайго кабзара і прыняў яе да сэрца. Тыя хто панаваў, меў сілу і ўладу, вырашылі адабраць у яго гэты скарб, заважаць у кайданы песняра разам з яго песняй: Шаучэнку арыштоўваюць і ссылаюць у салдаты надзесяць гадоў у Орскую крэпасць у Арэнбургу. Яшчэ адзін шлях, "катаржны, нялегкі, вытаптаны горам", прайшоў паэт да месца сваёйсылкі. Там яму было строга забаронена пісаць і маляваць. Вярнуўся ён адтуль хворы, знясілены, але не выракся песні пра Украіну-маці. Песня яго стала неад'емнай часткай духоўнага жыцця Украіны, бясконным скарбам народа. Першы і заключны раздзелы пераклікаюцца: тут Купала славіць новую, вольную, Савецкую Украіну, у якой шануюць і паважаюць песню Тараса Шаучэнкі, што ў цяжкія часы прарочыла лепшы, шчаслівейшы лес сваёй бацькаўшчыне. Шчырую любоў да вялікага сына Украіны і яго творчасці, роднасць яго і сваёй песні Купала падкрэслівае ў "Тарасавай доле" выкарыстаннем прыемаў і прынцапаў, уласцівых стылю і паэтыцы Шаучэнкі. Асабліва адчуваецца гэта ў заключным раздзеле, панісаным у стылі Шаучэнкавага "Заповіта".

Билет □ 5 Вопрос □ 1.

Асноўныя матывы і вобразы дакастрычніцкай творчасці Янкі Купалы. Вобраз

народа у творчасці паэта.

Творчасць Янкі Купалы называюць летапісам жыцця, працы і барацьбы беларускага народа, квітнеючым садам, у якім сабраны самыя дарагія каштоўнасці мастацкага слова. Купала адкрыў вобраз беларускага селяніна як першаасновы народнага жыцця, маралі, яго духоўнай моцы. Паэтычны дэбют паэта - верш "Мужык", надрукаваны ў 1905 г. у газеце "Северо-Западный край". Верш "стрэліў як пярун сярод яснага дня", абвяшчаючы моц і сілу народа, увасобленую ў вобразе мужыка. Купала паказвае беларуса, які працуе, "як той вол рабочы", лечыцца без доктара і "свята рэдка калі" знае, не умее ні чытаць, ні пісаць, зносіць лаянку і свавольства пана. Абяздолены мужык не толькі скардзіцца на прыгнет і нядолю, але і пачынае пратэставаць супраць сваіх прыгнятальнікаў, уступае на шлях барацьбы за права быць чалавекам, за сваю чалавечную годнасць. У 1908 г. выходзіць з друку першы паэтычны зборнік Я.Купалы "Жалейка", вершы якога ствараліся на самым грэбені рэвалюцыйных падзей 1905-1907 гг. Вершы зборніка "жалейка" прасякнуты пафасам услаўлення беларускага мужыка-працаўніка, якога паэт з павагай называе панам сахі і касы. Купала паказвае цяжкае становішча селяніна, які не меў хлеба, хоць працаваў з ранку да вечара, паліваючы потам і свае вузкія палоскі і бязмежныя панскія палі. Пагарджаныя, абяздоленыя, "сляпыя і глухія" беларусы узняліся на барацьбу (верш "А хто там ідзе?"). Ідуць яны грамадой, несучы сваю крыуду напаказ усяму свету. Рукі ў іх у крыві ад непасільнай працы, на нагах лапці. Імкнуцца яны да свабоды і шча-слівай долі, хочуць "людзьмі звацца". Другі зборнік дарэвалюцыйнага Купалы - "Гусяляр" (Пецярбург, 1910 г.), у цэнтры якога вобраз гусяляра з гус-лямі-самаграямі. Паэт хоча ляцець "к зорам агністым, к прыволлю нябеснаму". Ён верыць у сілу народнай песні, якая павінна дапамагчы селяніну пераадоліць духоўную адсталасць. У 1913 г. у Пецярбурзе выдаецца трэці зборнік Я.Купалы "Шляхам жыцця". Глыбокае пачуццё любові паэта да сваёй радзімы выяўляецца ў алегарычным вершы "Выйдзі...". Беларусь тут увасабляецца ў вобразе жанчыны-маці, якая пакутуе ад уціску царскага самадзяржаўя. Апанутая ў лахманы з кастры, з палыну, яна жыве пад "дзікай зімняй апекай", мерзне ад стужы і сіверу. Прайшоўшы цяжкія выпрабаванні, жанчына-маці не страціла веры ў хуткае адраджэнне. Паэт заклікае яе "скінуць зімоны рабскі сон" і выйсці насустрач вясне - свабодзе, шчасцю, светлай будучыні.

Билет □ 5 Вопрос □ 2.

Супярэчлівасць характару Тулягі ў камедыі Кандрата Крапівы "Хто смяецца

апошнім".

Дзеянне камедыі разгортваецца у навукова-даследчым інстытуце геалогіі, дзе дырэктарам з'яўляецца Гарлахвацкі. Да навукі дырэктар не мае ніякага дачынення, на пасаду кіраўніка інстытута яму дапамаглі уладкавацца "сябры", выдашы фальшывую даведку. Гарлахвацкі адчувае сябе у інстытуце, як шчупак у сажалцы. Паказвае сябе буйным вучоным-палеантолагам, хоць на самой справе не можа адрозніць костку свінні ад мамантавай. Адчуваючы сябе гаспадаром становішча, Гарлахвацкі тэрарызуе, шальмуе, запалохвае сумленных вучоных, хапаючы іх мёртвай хваткай за горла (зусім невыпадкова драматург дае яму прозвішча Гарлахвацкі). Асабліва актыўнай стала яго дзейнасць пасля таго, як у інстытут прыйшла папера з патрабаваннем прадставіць спіс навуковых прац дырэктара. Нямаючы ніводнай, Гарлахвацкі прабуе выратаваць сваю шкуру шляхам шантажу, подкупу, пагроз, паклепау. І вось з яго лёгкай рукі былы настаўнік Варонежскай гімназіі Туляга раптам становіцца дзянікінскім палкоўнікам, асістэнтка Вера Міхайлаўна-распутніцай і амаральнай жанчынай, прафесар Чарнаўс - здраднікам, ворагам народа, за што ён адхіляецца ад чытання лекцый, кніга яго здымаецца з выдавецкага плана, а над дачкой-студэнткай навісла пагроза выключэння з інстытута. Запалоханага Тулягу Гарлахвацкі прымушае напісаць за яго навуковы даклад. Туляга сумлены, працавіты і сціплы чалавек. Вызначальнай рысай яго характара з'яўляецца баязлівасць. Магчыма, карані яе у былым жыцці Тулягі, прывучанага слухацца начальства, нікому не прэчыць, быць пакорлівым. Страх Тулягі, безумоўна, абумоўлены і грамадскай атмасферай таго часу, калі існавалі усеагульная падазронасць і недавер, калі чалавека без усякай прычыны маглі арыштаваць. Баючыся нават уласнага ценю, запуганы прайдзісветам Гарлахвацкім, Туляга згаджаецца напісаць навуковую працу свайму дырэктару. Востра перажываючы свае становішча вучонага-парабка, Туляга паступова пазбаўляецца уласцівага яму страху. Нерашучы і баязлівы, ён у канцы камедыі з'яўляецца самым актыўным у барацьбе з Гарлахвацкім, у качатковым яго выкрыцці. Ён не толькі піша даклад, які паказаў неўцтва лжэвучонага, але і з горда паднятай галавой, з выглядам пераможцы праходзіць пауз Гарлахвацкага. Бязмоўна шлях героя да перамогі быў нялёгкім. Пераадоліць сваю баязлівасць і нерашучасць яму памаглі чулыя адносіны калег па працы - Чарнаўса, Веры, Левановіча. Дзякуючы іх намаганням зрываецца маска вучонага з неўка і паклепніка, высмейваецца падхалімства і прыставальніцтва, кар'ерызм і двурушніцтва. Апошнімі, на шчасце, смяюцца сумленныя.

Билет □ 6 Вопрос □ 1.

Сацыяльная і маральна-філасофская праблематыка рамана "Трэцяе пакаленне", яго канкрэтна-гістарычны сэнс.

Раман "Трэцяе пакаленне" (1935) - адзін з найбольш вядомых твораў К.Чорнага. Ён напісаны ў неспрыяльных умовах 30-х гг. (напярэданні масавых рэпрэсій) і з'яўляецца сугучным эпосе, калі выкрываліся перажыткі капіталізму ў святломасці людзей. К.Чорны хацеў паказаць згубны уплыў, разбуральнае уздзеянне на чалавека ўласніцкай маралі, раскрыць працэс пакутлівага вызвалення чалавека ад індывідуалістычнай псіхалогіі, выявіць рэальныя цяжкасці складання новых узаемаадносін паміж людзьмі, новых поглядаў на працу, сям'ю. У канфлікце людзей трох пакаленняў К.Чорны адлюстравваў розныя погляды на жыццё, на ўласнасць, працу, сям'ю, мараль. Прадстаўнікі першага пакалення, якія выраслі пры старым ладзе, па-свойму, у адпаведнасці з класовай прыналежнасцю і сваёй жыццёвай філасофіяй аднесліся да рэвалюцыі. Адна сталі заклікаць яе ворагамі, другія ўзняліся на барацьбу за сваё канчатковае вызваленне. Другое пакаленне, што вырасла ў умовах рэвалюцыі, грамадзянскай вайны і новага ладу, таксама не было адзіным, маналітным. Некаторыя яго прадстаўнікі ажыццявілі задуманае, у працы знайшлі сваё шчасце. Іншыя ж, наадварот, з трывогай і неразуменнем успрынялі сацыялістычныя пераўтварэнні. Трэцяе пакаленне на думку пісьменніка, - перадавыя людзі з новымі поглядамі на свет і шчаслівай будучыняй. Праз узаемаадносіны галоўных герояў твора К.Чорны паказвае складаны працэс перавыхавання чалавека згубнага уплыўу на яго ўласніцкай філасофіі, духоўнага росту цёмных і забітых у мінулым людзей, дабратворнага уплыўу на іх калектыву. Аўтар развенчвае згаізм, людскую адасобленасць, сквапнасць - усе тое, што нявечыць душы, калечыць жыццё людзей. Тыя жыццёвыя ідэалы, погляды на чалавечае шчасце, якія не мелі пад сабой грунтоўнай асновы, былі абвергнуты жыццём, пацярпелі крах. Пранікаючы ў святломасць герояў, раскрываючы іх супярэчлівасць на крутых паваротах гісторыі К.Чорны ставіць пытанне аб адказнасці самога чалавека за выбар свайго шляху, аб сэнсе і сапраўдных вартасцях жыцця.

Билет № 6 Вопрос № 2.

Вобраз роднага краю у лірыцы Янкі Купалы.

У 1913 г. у Пецярбурзе выдаецца трэці зборнік Я.Купалы "Шляхам жыцця", цэнтральнае

месца у якім займае вобраз беларускага мужыка і зямлі, на якой ен жыве. "Ясны твар вясны" бачыцца Я.Купалу у абліччы бацькашчыны (верш "Маладая Беларусь"). Радзіма - гэта увасабленне магутнага народа, за-гартаванага у змаганні з прыгнетам. Паэт упэунены, што у час "буры, нягод і вялікіх надзей" Беларусь расцвіце, стане светлай казкай жыцця:

Падымайся з нізін, сакаліка сям'я Над крыжамі бацькоу, над нягодамі: За не-май, Беларусь маладая мая. Свой пачэсны пасад меж народамі!.

Глыбокае пачуцце любові паэта да сваей радзімы выяўляецца у алегарычным вершы "Выйдзі...". Беларусь тут увасабляецца у вобразе жанчыны-маці, якая пакутуе ад уціску царскага самадзяржаўя. Апанутая у лахманы з кастры, з палыну, яна жыве пад "дзікай зімняй апекай", мерзне ад стужы і сіверу. Прайшоушы цяжкія выпрабаванні, жанчына-маці не страціла веры у хуткае адраджэнне. Паэт заклікае яе "скінуць зімовы рабскі сон" і выйсці насустрач вясне-свабодзе, шчасцю, светлай будучыні. Лірыка Я.Купалы прасякнута любою да сваей зямлі, захапленнем яе прыгожасцю. У вершы "Лета" паэт стварае цудоуны малюнак беларускай прыроды:

Лета ты, лета прыгожа-квяцістае, Колькі ты уносіш вздобы з сябой!

Чаруюць сваім характам, напаўняюць душу радасным пачуццём шнуры кала сістыя збожжа, ранішні узыход сонца пах травы над ракой. Лепшыя узоры пейзажнай лірыкі Я.Купалы - вершы "Явар і каліна", "Дзве таполі", "Жніво", "Адцвітанне". Паэт паказвае прыроду у цеснай сувязі з народнай працай, якую ен паэтызуе у вершы "Жня". Гераіняй верша з'яўляецца простая сялянская дзяучына. З вянком на галаве яна велічна ідзе па полі, песняй услаўляючы жніво. Аутар, захоплены працай дзяучыны, парауноўвае яе з царыцай, з сонцам, з усім самым цудоуным і прыгожым:

А яна - царыца - Весела, шчасліва Карануе песняй Залатое жніва.

У творчасці Я.Купалы значнае месца займаюць ліраэпічныя і рамантычныя паэмы ("Зімою", "Курган", "Бандароуна", "Яна і я", "Магіла льва"), прысвечаныя лесу беларускага народа, яго легендарнай гісторыі.

Билет 7 Вопрос 1.

Параунальная характарыстыка вобразау Міхала і Зосі (па раману К.Чорнага "Трэцяе пакаленне").

Міхал Тварыцкі - адзін з галоўных герояў рамана. Каб пракарміць сям'ю, Міхал вымушаны быў працаваць пастушком на хутары Скуратовіча. Тут ён сустрэўся з жорсткімі законамі эксплуатацыі, з прыніжэннем чалавечай годнасці, з сілай уласніцтва і багацця. Паступова ў душы Міхала прарастаюць зярняткі эгаістычнай філасофіі: "Спадзявайся толькі на сябе, бо чалавек чалавеку воук. Трымай пры сабе і думкі, і усе, што маеш, збірай багацце...". І гэтая "філасофія" засвоена героем рамана з дзяцінства, становіцца ў далейшым асновай усяго яго жыцця. Лепшыя якасці сваёй натуры (працавітасць, практычны розум) Міхал скіроўвае на адмежаванне ад людзей, у якіх не бачыў ні родных, ні сяброў. Пасля рэвалюцыі і грамадзянскай вайны Міхал стаў самастойным гаспадаром, але жыццё па воучай філасофіі не прыносіць радасці яго сям'і - жонцы Зосі і дачцэ Славе. Тварыцкі думае толькі аб уласным узбагаценні. Прага нажывы, багацця, прысваенне вялікай сумы дзяржаўных грошай прыводзяць Міхала на лаву падсудных. Пакутліва вызваляецца Тварыцкі ад змрочнай філасофіі уласніцтва і становіцца на шлях духоўнага разняволення. Вобраз Зосі, як і Міхала, пададзены ў развіцці. У пачатку рамана перад намі бясхітрасная, па-дзіцячы наіўная дзяўчына. Як і Міхал, Зося з ранняга дзяцінства спазнала горыч парабкоўства, смерць родных (бацьку і брата забілі бандыты на чале са Скуратовічам), голад і нястачу. Аднак яна не стала памагатым гаспадара, а, наадварот, з нянавісцю пачала адносіцца да фальшу, жорсткасці, своекарыслівага разліку. Дабрыня, калектывісцкае светаадчуванне, бескарыслінасць - вызначальныя, паводле К.Чорнага, рысы характару Зосі. Стаўшы жонкай Міхала, яна хоча адрадыць у ім усе тое добрае, што вынішчыла прага да нажывы. Вобраз Зосі Тварыцкай - гэта вобраз жывога чалавека, які не можа быць ідэальным ва ўсіх адносінах. Зося жыве цяжка, падчас пакутліва, але і радасна. Яна актыўна удзельнічае ў грамадскім жыцці калектыву, усведамляючы сябе яго часцінкай, выходзіць дачку, збіваецца ехаць на вучобу ў горад. Праз узаемаадносіны галоўных герояў твора К.Чорнага паказвае складаны працэс перавыхавання чалавека, згубны уплыў на яго уласніцкай філасофіі, духоўны рост цёмных і забітых у мінулым людзей, дабратворны уплыў на іх калектыву.

Аутар развенчвае эгаізм, людскую адасобленасць, сквапнасць - усе тое, што нявечыць душы, калечыць жыцце людзей.

Билет □ 7 Вопрос □ 2.

Карціны роднай прыроды у паэме Якуба Коласа "Новая зямля".

Цудоуным, шматфарбавым святлом ззяе намаляваная у "Новай зямлі" беларуская прырода. Па сіле майстэрства пейзажнага жывапісу няма у беларускай літаратуры паэта, роўнага Коласу. Яго адухоуленыя, то узнесла-філасофскія, рамантычныя, то па-чалавечы пранікнёна-мяккія пейзажныя карціны і малюнкі чаруюць нас сваім багаццем, дакладнасцю, высокай паэтычнай гармоніяй. Прырода у паэме паўстае у розных ідэйна-эстэтычных функцыях. Яна, па-першае, тыповыя абставіны, у якіх жывуць, дзейнічаюць героі. Лес, поле, луг, рэчка (зімой, вясной, летам і восенню) - гэта не проста малюнкі, а тое звычайнае асяроддзе, без якога мы не можам уявіць Міхала, Антося і астатніх герояў "Новай зямлі". Прырода уздзейнічае на іх характары, паводзіны, фарміруе іх светаадчуванне. З другога боку, прырода у "Новай зямлі" як бы выконвае ідэйна-мастацкую, патрыятычную задачу. Пра Беларусь, яе клімат, прыроду, краявіды склалася думка як пра край убогі, бедны прыгажосцю, славыты хіба толькі гнілымі балотамі ды туманамі. Паэт нашчэнт разбівае такі пагляд. Багацце, шматфарбнасць беларускай прыроды з'яўляецца таксама як бы антытэзай да асноўнай сацыяльнай тэмы твора. Паглядзіце, які цудоуны, багаты наш край, нібы гаворыць паэт. і як цяжка жывуць у ім людзі, якія раздольныя лясы, палі, сенажаці і як не хапае усяго гэтага чалавеку зямлі, селяніну. Паэт малюе лес, тыповае асяроддзе жыцця і працы лесніка ("А знізу гэты лес кашлаты меу зелянюсенькія шаты лазы, чаромкі ці крушыны, алешын ліпкіх, верабіны"; "Дубы, дзе дружнай чарадою стаяць, як вежы, над вадою"). Гэткі ж дакладны вобраз будзе дадзен лугу, полю, рэчцы, самой сядзібе лесніка, прычым малюнак будзе мяняцца у залежнасці ад змены параў года, бо, скажам, лес зімой зусім не такі, як вясной і восенню, ён мае адметны настрой і характар. І не толькі жывым здзіўляецца, захапляецца паэт, а і не жывым, бо граніцы між імі не такія строгія, канчаткова не выяўлены, таксама выклікаюць паэтычнае пачуцце. Над зямлей грымяць навальніцы, шумяць вятры плюскочуць хвалямі ручай, рэчка. Музыка нежывой прыроды вельмі многа гаворыць чалавечаму сэрцу. У гэтай сціхіі дзівосных гукаў, фарбаў, колераў, бясконцых праяў жывой і нежывой прыроды фарміруецца духоўны свет Костуся, надзвычай дапытлівага хлапчука, надзеленага чулай, уражлівай душой.

Билет 8 Вопрос 1.

Паказ духоунага багацця працоунага чалавека у паэме Якуба Коласа "Новая зямля".

Міхал і Антоць - героі "Новай зямлі" - вобразы, якіх да Коласа яшчэ не ведала беларуская літаратура. Селянін намалюваны беларускім паэтам, паустае ва усей духоунай велічы і прыгожасці, ён не раб, не "забіты канчаткова", паводле выказвання Дабралюбава, а чалавек, у душы якога жывуць усе "Прыгоствы свету" (Купала), усе найвялікшыя маральныя дабрачыннасці. Паступіць на службу да вядомага магната і землеуласніка князя Радзівіла Міхала змусіла нястача і беднасць. Міхал - натура па-сялянску цэльная, здаровая. Ён як бы створаны жыць "правільна". Ён умее і любіць працаваць шануе сям'ю, хоча, каб і дзеці яго былі сумленнымі і працавітымі. Міхал выхаваны у асяроддзі, дзе праца - неабходнасць жыцця. Ён проста не можа працаваць абыяк. Таму з выключнай добрасумленнасцю ён ставіцца і да сваёй "сабачай" службы. Міхал прагна, настойліва шукае вызвалення з-пад панскай улады, іменна таму зямля і паустае перад ім у такім прывабным выглядзе. Ён чалавек працы, яна для яго сэнс жыцця, але ён сам хоча карыстацца здабыткамі сваіх рук. Мара Міхала аб зямлі - гэта не мара кулака, ліхвяра, які гатовы скруціць у барану, рог суседзю, вяскоуцау, абы толькі пабудаваць уласны дабрабыт. Ён, вядома, мог бы выкарыстаць сваё становішча лесніка для нажывы, але такая думка нават не прыходзіць яму у галаву. Міхал - увасабленне розуму, дасціпласці, сумлення чалавека працы. Перад намі паустае чалавек разважлівы, спакойны, крыху замкнуты ў самім сабе. ім рэдка апаноувае гневу, хоць у гневе ён нястрыманы (варта ўспомніць сцэну з "Начаткамі"). Ён "гаспадар" і таму даволі сурова ставіцца да дзяцей, не даруючы ім ніякіх правіннасцей, ляноты, нядбайства. Жыве ў душы спрадвечнага хлебараба, селяніна, які воляй абставін зрабіўся "службоуцам", чалавечая пяшчота, замілаванасць, цеплыня. Праяўляецца яна, праўда, скупа, не на людзях і нават не да людзей. Вось Міхал вяртаецца "з абходу", любуецца "ярыною і жытамі", вельмі выразна выяўляючы схаваную, стосную мяккасць сваёй натуры. Мы ведаем Міхала разважлівым, стрыманым, панурым з выгляду чалавекам. На гэтым, бадай, і канчаецца індывідуальная характарыстыка героя. Але з якой упартай настойлівасцю перамагасць думку аб набыцці уласнай зямлі, аб вызваленні з-пад панскага прымусу.

Билет 8 Вопрос 2.

Сучасная беларуская паэзія, яе тэмы і вобразы.

Адным з прадстаўнікоў пакалення творчай інтэлігенцыі, якая увайшла ў мастацкае жыццё рэспублікі ў пасляваенны час, з'яўляецца Рыгор Барадулін - аўтар кніг "Маладзёк над стэпам", "Нагбом", "Неруш". Яго паэзія шматколерна, пластычна і эмацыянальна ўзнаўляе навакольны свет, адлюстроўвае прыгажосць роднай зямлі, гераізм людзей у Айчынай вайне, пафас стваральнай працы. Нямала радкоў прысвяціў паэт матчынай хаце, роднай весцы, таму кутку, дзе былі зроблены першыя крокі па зямлі, дзе застаўся ляжаць у магіле бацька-партызан. У вершах Р. Барадуліна родная зямля паўстае ва ўсёй сваёй непаўторнай красе, і паэт адкрыта прызнаецца:

Я шчасны, Што сынам быць. Гэтай зямлі, Мне лесам назначана.

Паэт задумваецца над гістарычным мінулым Айчыны. З яго вершаў можна уявіць старадаўні Мінск, які ніколі не мяняў сваю свабоду на ярмо. Полаччыну, вядомую святлом "кірыліцы Скарынавай", Белую Русь. У Р. Барадуліна няма сатырычных вершаў, пародый, эпіграм, у якіх ён востра высмейвае п'янства, марнатраўства, спажывецкія адносіны да прыроды (зборнікі "Журавінка", "Прынамсі..."). Паэтам публіцыстычнага складу з'яўляецца Генадзь Бураўкін. Яго творы характарызуюцца шырыняй погляду на свет з філасофска-аналітычным асэнсаваннем рэчаіснасці. Паэт піша аб маральнай чысціні нашага сучасніка абмінулай вайне, аб каханні, па-філасофску разважае над тэмамі агульначала-вечай значнасці. Аб каханні і яго загадкавых таямніцах, горычы растання і радасці сустрэч, аб беражлівых адносінах да спадарожніц жыцця расказаў Г. Бураўкін у вершах са зборніка "Пяшчота". Паэт прыглядаецца да паўсядзённага жыцця з усімі яго фарбамі і адценнямі. Яму не да спадобы двудушныя, беспрынцыповыя людзі, абывацелі. Змагаючыся з чалавечым раўнадушшам, Г. Бураўкін просіць больш чуйна адносіцца да блізкіх і знаемых, не забывацца, што "бягуць гады няумольна і паспешна, навек згараюць знічкамі". Глыбокім філасофскім роздумам аб сталасці свайго пакалення, аб большай патрабавальнасці да сябе напоўнены многія творы паэта:

Як многа у нас звычайнасці! Як мала у нас адчайнасці! Як многа у нас пра-бачлівасці!

Билет □ 9 Вопрос □ 1.

Камедыя Андрэя Макаенка "Выбачайце, калі ласка!".

Сюжэтны стрыжань камедыі "Выбачайце, калі ласка!" складаюць кар'ерысцкія захады старшыні райвыканкома Каліберава "быць на перадзе перадавікоу" яго кароткі трыумф і канчатковы крах. У мінулым Каліберау займаў адказную пасаду у сталіцы рэспублікі, аднак не справіўся з абавязкамі, і яго панізілі - паслалі працаваць у раён. Гэта страшэнна абурыла прывыклага да славы бюракрата. Не, ён яшчэ сябе пакажа! Ён вернецца у Мінск! Ён адтуль будзе кіраваць... І Каліберау "паціскае", "закручвае гайкі", днюе і начуе на парадах і пасяджэннях. Ды вось бяда - і на новым месцы не шанцуе: абком вынес яму суровую вымову з апошнім папярэджаннем за заганы стыль работы, за падмену "аператыўнага канкрэтнага кіраўніцтва засядапельскай мітусней". У самы разгар лета, уборкі ураджаю, камісія выявіла няспраўныя к амбайны і жняўркі, непадрых таварыя такія, нястачу вернесушылак. Каліберау раззлаваны сваімі няудачамі. Першай на дапамогу прыходзіць жонка - Антаніна Цімафееўна. Яна настой ліва раіць мужу узяць "работнічкаў за жабры", прымусіць іх "круціцца" і увогуле "паказаць сябе" - камандаваць, каб лепш працавалі другія. У дадатак да усяго хітрая жонка прыдумала свайму мужу некалькі хвароб, у тым ліку "камяні" у печані, каб да яго меней чапляліся, а больш спачувалі, як таму Макару Сяменавічу, сакратару райкома: "Захварэў бедны...". Другім на дапамогу прыходзіць упаўнаважаны па парыхтоўкам Моцкін. Ён расказвае старшыні райвыканкома "сакратны сакрэт" як можна стаць "наперад з перадавікоу", выканаць план хлебапарыхтовак раней за іншыя раёны. Трэба дамовіцца з дырэктарам спіртзавода Печкуровым, у якога, дарэчы, склады не гатовы да прыёму збожжа, каб той выдаў калгасам квітанцыі, а з калгасаў пакуль што узяў... толькі гарантыйныя распіскі. Напалоханыя пагрозамі Каліберава і Моцкіна, на падман дзяржавы згадзіліся некаторыя старшыні калгасаў, пакшталі зацуканнага начальствам Гаропікі. Толькі не доўга працягваўся трыумф Каліберава, злачынныя махінацыі неўзабаве раскрыліся. Праўда перамагла. Для гэтага многа зрабілі сумленныя савецкія людзі: калгасніца Ганна Чыхнюк, брыгадзір Міхальчук, пракурор Курбатаў, спецыяльны карэспандэнт абласной газеты Гардаюк, настаўніца Наташа Гарошка і, як не дзіўна той самы запалоханы старшыня Ягор Гарошка, які спачатку згадзіўся пайсці на ашуканства.

Билет □ 9 Вопрос □ 2.

Характарыстыка творчасці В.Дуніна-Марцінкевіча.

У беларускую літаратуру Дунін-Марцінкевіч прыйшоу сталым, амаль сарака гадовым чалавекам. Вось сказау "прыйшоу у беларускую літаратуру" і адчуу, як гэта недакладна, таму што беларускай літаратуры тады, пасля доўгага за няпаду, па сутнасці не было і менавіта Дуніну-Марцінкевічу давялося закладваць яе асновы, узнікаючы мову прыгнечанага селяніна да узроўню літаратурнай. З'яўлення такіх дзеячаў, як Дунін-Марцінкевіч, было гістарычна абумоўлена паступовым фарміраваннем беларускай нацыі што у сваю чаргу было звязана з разлажэннем прыгоннага ладу і выпяваннем у яго ветрах больш прагрэсіўных капіталістычных адносін, у 50-я годы (гэта трэба звязваць з агульным цягачасным грамадскім уздымам у краіне) адзін за другім сталі публікавацца ужо чыста беларускія творы Дуніна-Марцінкевіча - "Вечарніцы", "Гапон", "Купала", "Шчароўскія дажынкi", і сучаснікі даволі бурна рэагуюць на феномен прыкметнага ажыўлення беларускай літаратуры. У Дуніна-Марцінкевіча былі свае слабыя бакі, абумоўленыя як аб'ектыўнымі прычынамі, так і абмежаванасцю яго светапогляду, асабліва сямі яго таленту. І усе-такі цалкам маюць рацыю савецкія літаратуразнаўцы, называючы яго постаць агромністай а яго літаратурна-грамадскі подзвіг вялікім. Ён стварыў запамінальныя вобразы беларускіх сялян, намалюваў яркія карціны народнага жыцця, заклаў падмурак беларускай дэмакратычнай літаратуры. У галоўным пытанні эпохі - існаванні нялюдскага прыгоннага права ён выступаў адвакатам народа, хоць і не бачыў рэвалюцыйных шляхоў вырашэння гэтага пытання, абмяжоўваўся апеліраваннем да сэрца і розуму грамадства. Няхай народнасць і дэмакратызм Дуніна-Марцінкевіча і шляхецка-абмежаваная, але выкладзеныя ім традыцыі былі вельмі пленныя для усёй наступнай беларускай літаратуры. Пасля турмы пісьменнік - пад строгім наглядам паліцыі у Люцынцы. Як гэта цяжка было чалавеку рухаваму, цікаўнаму, прагнаму да жыцця! Шматлікія спробы вызваліцца з-пад нагляду адхіляюцца. У сярэдзіне 70-х гадоў наглядваецца зняты, але адразу ж - у 1876 годзе - устанавіваецца зноў - на гэты раз у сувязі з арганізацыяй у Люцынцы нелегальнай школы, у якой дарэчы, вучыўся будучы беларускі пісьменнік Ядвігін Ш. І усе-такі пясняр не здаваўся. Менавіта у гэты перыяд напісаны ім лепшыя, найбольш спелыя творы - камедыі "Пінская шляхта" і "Залеты". У перыяд рэвалюцыйнай сітуацыі і паўстання 1863 года пісьменніка - часткова не без падстаў - падазраюць у напісанні аптырадавых твораў і агітацыі сярод сялян. Больш года адсядзеў ён у мінскай турме.

Билет □ 10 Вопрос □ 1.

Ідэйны змест паэмы Броўкі "Голас сэрца". Вобраз маці-паланянкi.

У 1947 г. П.Броўка наведаў Асвенцім і адчуў усю бязмежнасць людскай трагедыі. Ён убачыў змрочныя халодныя баракі, печы крэматорыя, тыя коміны і сцены, якія былі нямымі сведкамі жахлівых відовішчаў. Горыч ад гэтых уражанняў, невымерны боль за маці і нарадзілі паэму "Голас сэрца", якую П.Броўка змог напісаць толькі праз пятнаццаць гадоў пасля сканчэння вайны. Яна прасякнута вялікім душэўным болем, які не сціхае праз многія гады. У паэме П.Броўка узвышаецца над сваім горам і яго боль затрагічны лес маці перарастае ў боль і трывогу за лес усяго чалавецтва, якому пагражае новая сусветная вайна. Зразумела, вобраз маці, сціплай сялянскай жанчыны, - галоўны ў паэме. Усе, што звязана з маці, паэт памятае да драбніц, памятае ўсе дэталі мірнага вясковага побыту працу маці ў хаце. Як з жывой, размаўляе сын з маці, успамінаючы, як яна "спявала, як грала, як жала, як шыла кашульку, як вышывала", як чакала сыноў з далёкай дарогі каб абняць, пацалаваць і сагрэць іх, як свяціліся вочы яе ласкай і радасцю, як рукі пахлі "лебядою, і хлебам жытневым, і сырадоём". У гады ваеннага ліхалецця маці была разам з партызанамі. Яна ім "абвязвала раны белай хусцінкай, дзялілася з імі хлеба скарынкай". І менавіта за сувязь з партызанамі маці пайшла на жудасную смерць. Сум па маці, а разам з тым любоў і павага сына да яе узрастае яшчэ і ад таго што ў цяжкі час і яна была змагаром. Паэту нібы чуецца голас маці, які адначасова з'яўляецца і голасам усіх ахвяр вайны. Паступова матыў журбы і гора саступае іншым пачуццям паэта. П.Броўка, многа дзе пабываўшы, бачыў, што ў свеце неспакойна, што ёсць людзі, якіх "так цягне да бою". Паэт занепакоены, што ў сучасным свеце яшчэ многія трымаюць у руках зброю, што цячэ кроў нявінных людзей, што пачынае падымаць галаву пачвара - вайна. П.Броўка асуджаючы войны, упэунены, што на зямлі і без іх шмат праблем, шмат бедных, галодных і абяздоленых, і таму самае разумнае - накіраваць астранамічныя сродкі, якія ідуць на узбраенне, на будаўніцтва жылля, школ, бальніц, на хлеб, на вопратку, на павышэнне дабрабыту людзей. Паэтызуючы сцэны мірнага жыцця, нагадваючы чалавецтву пра яшчэ не зробленае на зямлі, паэт падводзіць чытача да успрыняцця заключных радкоў паэмы. Гэта зварот да маці-нябожчыцы, заклік да захавання на зямлі міру:

Сення магутныя нашыя словы Скрозь над зямлею праменьнямі свецяць: - Мір ва усім

свеце! Мір ва усім свеце!

Билет □ 10 Вопрос □ 2.

Разуменне Францішкам Багушэвічам ролі мастацтва у жыцці народа. Думкі паэта аб роднай мове.

Францішак Багушэвіч - самая значная і яркая фігура у гісторыі беларускай літаратуры парэформеннага часу. Імя таленавітага паэта, вясковага настаўніка, удзельніка паўстання 1863 г., судовага следчага і адваката стала першым у шэрагу іменаў вялікіх беларускіх нацыянальных паэтаў. Ён ведаў нялёгкую долю беларускага сялянства і разумеў яе прычыны. Таму ў цэнтры увагі яго былі проста чалавек, сялян-пакутнік, якога абяздолілі, абдзялілі і які заслуговаў лепшага жыцця. Адвакат па прафесіі Ф.Багушэвіч і ў літаратуры стаў адвакатам - абаронцам правоў прыгнечанага беларускага працоўнага сялянства, правоў на зямлю, волю, свабоднае развіццё нацыянальнай культуры, літаратуры, мовы. Творчасць рэвалюцыянера-дэмакрата, пачынальніка крытычнага рэалізму ў беларускай літаратуры цесна звязана з фальклорам, а таксама лепшымі эстэтычнымі традыцыямі славянскай паэзіі. У 1891 г. у Кракаве пад псеўданімам Мацей Бурачок выйшаў першы паэтычны зборнік Ф.Багушэвіча "Дудка беларуская", а праз тры гады - зборнік "Смык беларускі" (пад псеўданімам Сымон Рэўка з-пад Барысава). Да абодвух зборнікаў Ф.Багушэвіч напісаў прадмовы, у якіх гаварыў пра багатую гісторыю і культуру беларусаў, абгрунтаваў права беларускага народа на развіццё сваёй мовы. Ён падкрэсліваў спрадвечнасць "нашай бацькавай мовы", якая такая ж "оюдская і панская, як і французская, альбо нямецкая, альбо і іншая якая". "Наша мова для нас святая, - піша Ф.Багушэвіч, - бо яна нам ад бога даная". Паэт з гневам выкрывае тых, хто грэбуе роднай мовай, авбыякава ставіцца далесу свайго народа, яго культуры і традыцый. "Шмат было такіх народаў, што страцілі наперш мову сваю так як той чалавек прад скананнем, катораму мову займе, а потым і зусім замерлі. Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, засцерагае паэт, - каб не умерлі!". Уздымаючы голас у абарону роднага людзю Ф.Багушэвіч выказвае глыбокую павагу да іншых народаў і іх мовы. Зборнік "Дудка беларуская" адкрываецца вершам "Мая дудка", дзе паэт па раўноўвае сваю творчасць з народным музычным інструментам. Герой верша хоча зрабіць дудку якая б весяліла людзей, выклікала ў іх радасць. Але такая дудка маучыць, бо "бачыць" вакол сябе слезы, стогны і плач людзей. Дудка "ад жалю, ад смутку" аказалася здатнай толькі да сумных песен, у якіх выразіла бяспрадасную долю народа. Паэт, сцвярджае аўтар, павінен складаць праудзівыя песні, якія б не толькі паказвалі

гістарычную прауду і лес яго народа, але і шлях да лепшага жыцця.

Билет □ 11 Вопрос □ 1.

Маральна-этычная праблематыка у пенталогіі Шамякіна "Трывожнае шчасце".

Сярод усіх твораў І.Шамякіна вылучаецца пенталогія "Трывожнае шчасце". Галоўныя героі пенталогіі - Пятро Шапятавіч і Саша Травянава. У аповесці "Непаўторная вясна" паказаны перадваенныя гады. Пятро (студэнт тэхнікума) і Саша (толькі што скончыла медвучылішча) кахаюць адзін аднаго. Аўтар імкнецца раскрыць духоўны свет маладых людзей, глыбіню іх пачуццяў, грамадскія пазіцыі. У хуткім часе Саша становіцца жонкай Пятра, але перад пачаткам вайны Пятра забіраюць у армію, і героі расстаюцца на доўгі час. Аповесць "Начныя зарніцы" - пра пачатак Вялікай Айчыннай вайны, падпольную і партызанскую барацьбу на Беларусі. Саша застаецца з дачкой Ленай на акупіраванай тэрыторыі і прымае актыўны ўдзел у змаганні з ворагам. Разам з братам Данікам, Цішкам Матылем, Колям Трапашом, Толькам Кустарам яна выконвае самыя небяспечныя заданні. Характар Сашы асабліва ярка праявіўся ў эпізодзе, калі яна, выконваючы партызанскае даручэнне, павінна была выдаваць параненага камісара за свайго мужа. Партызанскім камісарам быў настаўнік Уладзімір Іванавіч Лялькевіч, які яшчэ да вайны рабіў Сашы прапанову выйсці за яго замуж. Суровы вопат ваенных гадоў, калі І.Шамякін служыў на Поўначы ў зенітных войсках, лег у аснову аповесці "Агонь і снег". Яна прысвечана франтавому жыццю Пятра Шапятавіча. У ёй праўдзіва паказаны шлях унутранага узмужнення галоўнага героя (першы бой батарэі з нямецкімі афіцэрамі, першы сбіты самалёт, смерць Сяні Пясоцкага, бяздушнасць, залішня падозронасць Кідалы, цяжкае раненне). У чацвёртай аповесці Пятро пасля цяжкага ранення і выпіскі са шпітальні аказваецца ў родных мясцінах, дзе шырока разгарнулася партызанская барацьба. Адбываецца сустрэча Пятра і Сашы, але вайна настолькі пераблытала лесы ускладніла іх узаемаадносіны, што поўнага разумення героі не знайшлі. Аповесць "Мост" - пра новы этап у каханні Пятра і Сашы. Дзеянне адбываецца пасля вайны. Героі не ваююць, Але і ў 1946 г. ім не лягчэй. Пятро працуе настаўнікам, Саша - загадчыцай фельчарскага пункта. Аўтар паказвае цяжкія пасляваенныя гады. Мацнее пачуцце глыбокай унутранай блізкасці герояў, якія аднолькава ацэньваюць падзеі. Мост, які злучае два процілеглыя берагі ракі, злучыў два людскія лесы. У вобразах Сашы Травянай і Пятра Шапятавіча І.Шамякін увасобіў тыповыя рысы характару таго пакалення моладзі, на долю якога выпалі цяжкія гады ліхалецця і аднаўлення перыяду. Героі прайшлі ўсе выпрабаванні жыццём, засталіся вернымі сабе і суровай

праудзе жыцця.

Билет □ 11 Вопрос □ 2.

Тэмы і вобразы лірыкі Янкі Купалы паслякастрычніцкага часу.

Кастрычніцкая рэвалюцыя застала Я.Купалу у Смаленску. Многое у ходзе і характару рэвалюцыі засталася для паэта неразумелым. Магчыма, таму у вершах першых гадоў савецкай улады пераважаюць змрочныя фарбы, "пануюць матывы трагізму і нявер'я у чалавека". Так, у вершах "Паязджанне", "Сон", "На прызбе", "Буслы" выказваецца думка аб трывожным, няясным будучым жыцці, якое уяўляецца то густым сасоннікам, пакрытым цемрай і населеным рознымі пачварамі-зводамі, то завірухай: усе кудысьці імкнуцца, хочучь чагосьці дасягнуць, а чаго - не разумеюць і не ведаюць. Болям за Бацькаўшчыну, якую рвалі на кавалкі іншаземныя захопнікі, прасякнуты вершы "У лесе", "Па Даўгінаўскім гасцінцы". Вялікай любою да усяго, што звязвае паэта з радзімай, прасякнуты верш "Спадчына" (1918). Я.Купала з хваляваннем успамінае "вясеннія праталіны, і лесу шэлест верасны, і у полі дуб апалены". "стары амшалы тын". Паэт, імкнучыся вытлумачыць многія пытанні далейшага жыцця народа, вялікую надзею ускладаў на сход - справядлівы суд гісторыі на усім старым, здрадлівым, што перашкаджала рухацца наперад. Гэтыя думкі пясняр выказаў у вершах "На сход!" і "Час!". На пачатку 30-х гг. асноўным у творчасці Я.Купалы становіцца усхваляны не савецкай рэчаіснасці. У яго паэзію шырока уваходзіць тэма сацыялістычных пераўтварэнняў, калектыўнай працы, новай маралі і этыкі. Сення, калі вядома праўда аб падзеях 30-х гг., цяжка паверыць, што Я.Купала мог шчыра ўслаўляць калгасы, Сталіна і увесь сацыялістычны лад жыцця, тым больш што пісьменнік добра ведаў аб падзеях у краіне. Прыкладам можа служыць "ляўкоўскі" цыкл вершаў Я.Купалы. З аднаго боку, вершы гэтага цыкла маюць рэальную жыццёвую аснову, бо многія прыватныя факты паэт імкнуўся засведчыць паэтычным, узнеслым словам, хацеў праславіць ляўкоўцаў, людзей калгаснай вескі. Але не ўсе з дваццаці вершаў дасканалыя ў мастацкіх адносінах. У іх амаль адсутнічае тая філасофская заглыбленасць, якая была уласціва творам дарэвалюцыйнай паэзіі Я.Купалы. Наватарскім для 30-х гг. лічыцца верш "Лен", у якім паэт праслаўляе перадавую калгасніцу, закаханую ў брыгадзіра. Сення, праўда, з усмешкай успрымаецца прызнанне льнаводкі ў каханні. У гады Вялікай Ай-чыйнай вайны Я.Купала жыў і працаваў недалёка ад Казані. Асаблівай папулярнасцю ў народзе карыстаўся яго верш ваеннай пары "Беларускім партызанам". У ім аўтар пасылаў праклен Гітлерувампіру, фашысцкім псам, заклікаў партызан і увесь народ да барацьбы

з лютым ворагам. Але паэт не дачакаўся радасных дзён перамогі.

Билет □ 12 Вопрос □ 1.

Кандрат Крапіва-драматург

У драматургію К.Крапіва прыйшоў у першай палове 30-х гг., калі беларуская драматургія дасягнула ўжо даволі высокага узроўню. "Канец дружбы" (1934). У ёй драматург узнімае праблему дружбы паміж людзьмі. Гэта мастацкі дакумент 30-х гг., у якім выразна праявілася атмасфера таго часу (падазроўнасць, недавер, спекуляцыя палітычнымі паняццямі і інш.) У сучасным прачытанні пьесы, некалі адмоўны персанаж Лютынскі выступае як станоўчы герой, барацьбіт за праўду і справядлівасць. Ён супраць ставіць дэмагогу Карнейчыку, які, выконваючы інструкцыі вышэйшых начальнікаў, здраджае свайму сябру Лютынскаму і аддае яго на расправу як "ворага народа". Пры гэтым Карнейчык забывае, што ў час белапольскай акупацыі настаўнік Лютынскі, рызыкуючы сваім жыццём, выратаваў жыццё яму, забывае сваё абяцанне прыйсці на дапамогу сябру ў цяжкую для яго гадзіну. Наступным творам К.Крапівы стала народна-гераічная драма "Партызан", прасвечаная барацьбе беларускага народа супраць інтэрвенцыі буржуазна-памешчыцкай Польшчы. Самы ж вялікі поспех выпаву на долю трэцяй пьесы К.Крапівы - сатырычнай камедыі "Хто смяецца апошнім" (1939). Яна - яркае сведчанне аб часе, калі была напісана, аб атмасферы, што панавала ў 1937-1938г. Дзеянне камедыі разгортваецца ў навукова-даследчым інстытуце геалогіі, дзе дырэктарам з'яўляецца Гарлахвацкі. Да навукі дырэктар не мае ніякага дачынення: на пасаду кіраўніка інстытута яму дапамаглі ўладкавацца "сябры", выдашы фальшывую даведку. У пьесе "Хто смяецца апошнім" праявілася майстэрства К.Крапівы як тонкага псіхалага, які знайшоў непаўторныя, індывідуальныя рысы для герояў, поўна і закончана "вымаляваў" іх партрэты. Імяны Гарлахвацкага, Зёлкіна, Тулягі, як і імяны шматлікіх гоголеўскіх і шчадрынскіх герояў, ператварыліся з уласных у агульныя. На жаль, падхалімства, нахабства, подласць, пляткарства часта сустракаюцца і ў нашы дні. Нямала ёсць людзей, якія робяць усё, каб падняцца па службовай лесвіцы, заняць больш высокую пасаду. Дзеля сваіх асабістых інтарэсаў такія людзі не грэбуюць нічым, ідуць на любую подласць. Змагацца з імі, лічыць К.Крапіва, трэба агульнымі сіламі, праціпаставіўшы навуцтву і ашуканству прынцыповасць, строгаць і ваяунічасць. У пасляваенны час драматургічная творчасць К.Крапівы засталася па-ранейшаму напружанай і плённай. Былі напісаны пьесы "З народамі", "Пяюць жаваранкі", "Людзі і д'яблы", "Зацікаўленая асоба". "Брама неуміручасці"

Билет □ 12 Вопрос □ 2.

Тэма паэта і паэзіі у творчасці Я.Купалы.

Значнае месца у творчасці Я.Купалы займае тэма паэта і паэзіі. Паэт, на думку Я.Купалы, павінен быць выразнікам дум і спадзяванняў народа, змагаром за яго лепшае будучае. У адным з ранніх вершаў "Я не для вас.." (1907) сцвярджаецца думка, што сапраўдны паэт павінен служыць людзям працы, што яго песня, талент і сэрца павінны належаць "бедным і загнаным":

Я не для вас, ... А для бедных і загнаных. Я з імі мучуся урауне, У адных закут з імі кайданах..

Погляды Я.Купалы на прызначэнне паэта і паэзіі выяўляюцца у вершах "З кутка жадання", "З маіх песень", "Не клянiце мяне" і інш. Свае пяснярскае прызначэнне паэт бачыць у служэнні бацькаўшчыне, у праўдзiвым паказе народнага жыцця. Грамадзянскі абавязак паэта-шукаць тыя шляхі-дарогі, якія б прывялі народ "к яснаму сонцу", "к славе". У вершы "З кутка жадання" Я.Купала гаворыць, што ён не жадае гучнай славы. Галоўнае для яго-быць праўдзiвым выразнікам дум мiльёнаў працоўных людзей.

З цэлым народам гутарку весці. Сэрца мiльёнаў падслухаць бiцця- Гэткай шукаю цэлы век чэсці Гэта адно мне падпору жыцця. Песню стварыў ясну, як неба У кожнай з ёй хаце быць мiлым гасцём...

Працягам размовы пра месца паэта у жыцці, пра сутнасць сапраўднай паэзіі з'явіліся вершы "Мая навука", "Трэба нам песень", "За усё". У вершы "Мая навука" (1919) Я.Купала сцвярджае, што жыццё народа ва ўсіх яго праявах было калыханкай, якая нарадзіла у паэта самыя светлыя думкі. Песня паэта увабрала у сябе шум адвечнага бору, шэпт

спелых пшанічных каласоу, шэлест лісця узмежных ігруш і таропкі плюскат вод...
Прызнаным майстрам мастацкага слова, на думку Я. Купалы, можа стаць толькі той творца, які узгадаваны, успешчаны на нацыянальнай глебе. Сваю удзячнасць народу за любоу да паэзіі, "за кут у родным краю, за хлебсоль без клопот" выказвае пясняр у вершы "За усе" (1926). Да гэтага часу яму было прысвоена званне народнага паэта, і Я. Купала, аглядаючыся на пройдзены шлях, піша, што свае песні складау ён і "сярод крыжоу, магіл", пісау не раз "кывей з сваіх грудзей", заусёды быў разам з народамі, жыў яго думамі і надзеямі. Былі яго песні невясёлыя, калі бачыў, як зневажаецца мова беларусаў, топчацца іх годнасць. Былі і радасныя песні, калі бачыў паэт, што яго заклікі да лепшай долі, яго праудзівыя словы былі пачуты людзьмі:

Я адплаціў народу, Чым моц мая магла
Зваў з цемры на свабоду...

□

Билет □ 13 Вопрос □ 1.

Аснаўныя матывы і вобразы лірыкі П. Броўкі

Першы верш П. Броўкі "Ой, не шапчы, мая бярозка" быў надрукаваны ў газеце "Чырвоная Полаччына" у 1926 г. З першых крокаў у літаратуры аўтар заяўляе, што ён не будзе "стаяць на раздарожжы, вачамі сумнымі глядзець удалячынь", а будзе ісці ў нагу з часам, апяваючы наступ новага жыцця. Паэзія П. Броўкі увабрала ў сябе жыватворныя сокi роднай зямлі, пераняла яе красу, напоўнілася самымі рознымі чалавечымі пачуццямі-радасцю, замілаваннем, пачуццём аптымізму. Значнае месца ў творчасці П. Броўкі займае тэма Вялікай Айчынай вайны. Героі яго твораў - воіны-франтавікі, партызаны, іх сёстры, бацькі, каханія. У вершы "Рана" расказваецца пра цяжкі шлях воіна да роднай зямлі. Аб вялікіх выпрабаваннях, якія выпалі на яго долю, сведчаць восем ран на целе. Зажылі раны салдата, але не можа загаіцца душэўны боль ад таго, што Беларусь яшчэ стогне ботам акупантаў. Суняць гэты боль можа толькі поўнае вызваленне роднага краю. У гады Вялікай Айчынай вайны П. Броўкам была напісана паэма "Беларусь"-паэтычны маналог аб Радзіме, усхваляваны зварот да яе. Творы П. Броўкі пасляваеннага часу (паэма "Паланянка", вершы "Парк Перамогі", "Смерць героя") яшчэ звязаны з франтавай тэматыкай, але пафас творчасці паэта вызначае тэма мірнай працы, размах аднаўлення будаўніцтва (паэма "Хлеб", вершы "Архітэктар", "Бондар"). Лірычнай цеплынёй вызначаецца інтымная лірыка П. Броўкі ("Маладзіком",

"Пра вочы", "Косы", "Ты мая пчолка", "Пахне чабор). Верш "Пахне чабор"-песня-споведзь, у якой выяўлена разнастайная гама па чуццяў: і успаміны аб да-унім, беззваротным юнацтве, і першае каханне, што апаліла душу героя, і прыгажосць чыстай душы, яе рамантычная узнёскасць, і юнацкая нерашучасць, і боль страты, і дакор сабе...

Год адзінаццаць, а можа дванаццаць Сэрца баліць, што не здолеу спаткацца Сэрца
нязменна хвалюе дакор Пахне чабор

П. Броўка выступае і паэт-філосаф, які разважае над праблемамі жыцця, над тым, якой павінна быць паэзія. Паэт, на думку П. Броўкі, павінен жыць адным жыццём з народамі і зямлей, роднай Бацькаўшчынай. Паэзія павінна быць заўсёды маладой, як вясна, звонкай і павучай, як салавей, шчырай і празрыстай, як дзіцячая сляза; яна павінна "плысці ракой, цячы кранічкай жвавай", мець крылы для палёту, быць у вечным творчым гарэні. Такія думкі сцвярджае народны паэт Беларусі у вершы "Паэзія".

Билет □ 13 Вопрос □ 2.

Грамадска-палітычная і публіцыстычная дзейнасць К. Каліноўскага. Газета "Мужыцкая праўда"

Заслугі К. Каліноўскага перад рэвалюцыйным рухам і беларускай культурай неаспрэчныя. У яго дзейнасці знайшлі увасабленне найбольш радыкальных тэндэнцый паўстання 1863 г. Як правадыр тэарэтык рэвалюцыйнай дэмакратыі увайшоў ён у гісторыю грамадскай думкі і рэвалюцыйнага руху Беларусі і Літвы. Дзейнасць Каліноўскага можна разглядаць як адну з найбольш смелых і паслядоўных спроб праверыць на практыцы і увасобіць у жыццё праграму рэвалюцыйных дэмакратаў 60-х гадоў. Дзейнасць Каліноўскага з'явілася паказчыкам абуджэння нацыянальнай свядомасці бел. народа і садзейнічала гэтаму абуджэнню. Ён унёс прыкметны ўклад у фарміраванне бел. літаратурнай мовы, быў творцам бел. рэвалюцыйнай публіцыстыкі, бел. дэмакратычнай прэсы, выдаўцом першай газеты на бел. мове. Як мне ўжо даводзілася пісаць, газета "Мужыцкая праўда", што выдавалася Каліноўскім, адно з першых рэвалюцыйных перыядычных выданняў для працоўных у гісторыі народаў нашай

краіны. З іменем Каліноўскага звязана самабытная старонка ў гісторыі беларускай паэзіі. Каліноўскаму была чужая нацыянальная абмежаванасць. Паспех сялянскага паўстання ў Беларусі і Літве ён ставіў у залежнасць ад народнай рэвалюцыі ў Расіі, якую рыхтавалі рускія рэвалюцыйныя дэмакраты. Негледзячы на нянавісць да польскіх памешчыкаў, ён здолеў зразумець велізарнае значэнне польскага нацыянальнага руху. Ён ведаў, што без сувязі з польскім рухам па Беларусі ў той перыяд не могло быць ніякага шырокага рэвалюцыйнага выступлення народных мас. З першых жа крокаў практычнай дзейнасці мы бачым яго ў самым цесным кантакце з польскімі рэвалюцыянерамі. Каліноўскі усведамляў агульнасць гістарычнага лёсу беларус. і літоўскага народаў. Думаючы пра будучае Беларусі ён заўсёды бачыў побач з ёю вызваленую ад цара і памешчыкаў Літву. Беларускі рэвалюцыянер і пісьменнік-публіцыст Каліноўскі па праву лічыцца таксама дзеячам польскага і літоўскага рэвалюц. руху. Найбольшую каштоўнасць для характарыстыкі рэвалюцыйнага светапогляду Каліноўскага уяўляе "Мужыцкая праўда", і даследчыкі зусім слушна бяруць яе за аснову пры аналізе грамадска-палітычных поглядаў рэвалюцыянера. "Мужыцкая праўда" была агітацыйным выданнем, разлічаным на кругаглед сярэдняга селяніна. Таму Каліноўскі не мог раскрыць у ёй усёй паўнаты сваіх сацыяльна-палітычных, а тым больш філасофскіх поглядаў. "Мужыцкая праўда" у цэлым-і ў гэтым заслуга Каліноўскага-зьяўляецца выдатным дакументам.

Билет □ 14 Вопрос □ 1.

Раман Уладзіміра Караткевіча "Каласы пад сярпом тваім".

Раман У. Караткевіча "Каласы пад сярпом тваім" (1968) прысвечаны адной з гераічных старонак беларускай гісторыі-перыяду падрыхтоўкі паўстання 1863г. Раман складаецца з дзвюх частак. У першай ("Выйсце крыніц") даецца кароткая характарыстыка палітычнага і грамадскага жыцця напярэдадні рэформы 1861г. апісваецца голад Беларусі. Акрамя таго, расказваецца пра дзіцячыя і юнацкія гады князя Алеся Загорскага. Бацькі аддаюць яго на "дзядзькаванне"-выхаванне ў сялянскую сям'ю Кагу тоў. Такое выхаванне зблізіла Алеся з простымі людзьмі, народным жыццём, мовай беларусаў і іх традыцыямі. Можна, по гэтай прычыне сваю прамову ў дваранскім клубе князь гаворыць па-беларуску. Другая кніга ("Сякера пры дрэве") расказвае пра вучобу Алеся ў Пецярбургскім універсітэце, удзел у падпольнай арганізацыі "Агул", пра сустрэчы з К. Каліноўскім, пра сялянскае паўстанне на чале з Корчакам. Дзеянне рамана завяршаецца ў 1861г., калі цар адмяніў прыгоннае права. Алясь-адзін з прадстаўнікоў

прагрэсіўна настроеная шляхты. Яшчэ да адмены прыгоннага права ён дае волю сваім сялянам. У вобразе Алеся увасоблены лепшыя рысы грамадска-культурных дзеячаў мінулых часоў, для якіх радзіма была найдаражэйшым скарбам, святыняй, часткай іх саміх. Аднаўляючы для чытачоў падзеі больш чым стогадовай даўнасці, перыяд, калі неабходнасць сялянскай рэформы дыктавалася самім жыццём. У. Караткевіч імкнецца гістарычна падыходзіць да асветлення падзей 1863 г. Ён аналізуе іх сацыяльна-эканамічную сутнасць, іх гістарычнае значэнне для лёсу бел. народа, іх уплыў на далейшае развіццё нацыі. Пры гэтым характэрнай асаблівасцю твора выступае аўтарскае разуменне гісторыі як працэсу, у якім дыялектычна ўзаемазвязаны гісторыя, філасофія, эстэтыка і публіцыстыка. Сваю ўвагу пісьменнік канцэнтравана на наступных асноўных напрамках. Па-першае, гэта мастацкі аналіз побыту, сацыяльна-палітычнай атмасферы жыцця прыдняпроўскага дваранства, перадавых (Вежа) і рэакцыйных (Кроер) яго плыней, якія ў многіх вызначалі і поспехі, і няўдачы паўстаўшых сялян, па-другое, гэта прыход да паўстання 1863 г. прадстаўнікоў перадавога бел. і польскага дваранства (сюжэтная лінія прадстаўлена Загорскім, Каліноўскім і Серакоўскім); па-трэцяе, перарастанне неасэнсаваных стыхійных выступленняў сялян у арганізаваную барацьбу супраць прыгняцельнікаў (распрацоўка вобразаў тут вядзецца па лініі Кагуты-Корчак); па-чацвёртае, паказ жыцця высокіх палітычных колаў.

Билет □ 14 Вопрос □ 2.

Паэма Я. Коласа "Новая зямля" - Энцыклапедыя жыцця беларускага сялянства ў дарэвалюцыйны час.

"Новую зямлю" Я. Коласа справядліва называюць энцыклапедыяй жыцця бел. сялянства канца XIX- і пачатку XX ст. і невыпадкова. Паэма-вялікі эпічны твор аб гістарычным лёсе бел. сялянства і пошуках ім шляхоў да светлай будучыні. Паэт расказвае аб усім, чым багата і цікава жыццё сялян: аб клопатах і занятках дарослых, аб забаўках дзяцей і іх вучобе, аб святочных днях і буднях, ясных летніх днях і ціхіх зімовых вечарах, калі дарослыя пры дзецях "пачнуць казаць свае успамінкі, вясці размовы пра старынкi". Працай былі запоўнены будні сялян. Працавалі і дарослыя, і дзеці: Міхаіл выконваў абавязкі лесніка, Антось "правіў гаспадарку", усю хатнюю работу выконвала Ганна-жонка

Міхала. Я. Колас паказвае працэс ворыва, сяубы, жніва, малацьбы. У час жніва калектыўная праца становіцца крыніцай прыгожага, напаяе душу сялян радасцю, прыносіць ім задавальненне. Паэт можа расказаць цэлую гісторыю пра стары дзедаў човен, пра тое, як трэба умела выбраць касу. Апісанне касьбы-гэта цэлы гімн у гонар чалавека працы. Касцы параўноўваюцца з "ваякамі", якія ідуць "нібы у атаку", то "грамадою, то шнурам цягнуць, чарадою, то паасобку, то па пары". У паэме апісваюцца і прылады працы, створаныя працавітымі рукамі (сярпок крывенькі, граблі), і сялянская хата, гумно, павець. Я. Колас ведае, як звіваецца пчаліны рой і як яго трэба абіраць, як трэба слаць снапы на таку, каб было зручна малаціць. З энцыклапедычнай шырынёй апісвае Я. Колас усе звычаі і абрады, якія бытавалі у той час на Бел. Гэта каляндарныя святы (куцця, вялікдзень, коляды) звычаі узаемадапамогі (талака, кумаванне, кірмашы сходы, народныя песні, казкі. Па энцыклапедычнаму шырока апісвае Я. Колас сваю родную зямлю-маці. Апяваючы знаёмыя яму з дзяцінства мясціны, ён паказвае, наколькі прыгожая наша зямля і як многа характава і паэзіі у яе сціпых кра-явідах. Чаргуюцца дні і ночы, за зімамі ідуць вёсны, птушкі пралятаюць з выраю і зноу ляцяць у цёплыя краіны, ідуць дажджы, гуляюць завірухі, разліваюцца і замязваюць рэкі-пра усё гэта расказваецца у паэме. У вобразах роднага краю Я. Колас заўсёды чэрпаў натхненне і сілу. Характава роднай прыроды выклікала у паэта не толькі радасць і захапленне, але і смутак. Яго сэрца баліць за бяспраўнага, прыгнечанага і зняважанага сялянціна. З паэм мы уяўляем яго знешні выгляд, у што ён быў апрануты, што ён і піў, аб чым марыў, на што спадзяваўся і у што верыў. Працоўнаму чалавеку, які паўстае у паэме ва ўсёй сваёй велічы, аддае Я. Колас свае сілы, сваю любоў і свой талент.

Білет 15 Вопрос 1.

Паэзія Аркадзя Куляшова, яе тэматыка, публіцыстычная накіраванасць, філасофскія і маральна-этычныя праблемы.

А. Куляшоў пачаў друкавацца з 1926 года. Першы зборнік "Росквіт зямлі" быў прыхільна сустрэты ў той час. У ім выяўляецца эмацыянальнае светаадчуванне рамантычнага юнака. Новы крок у творчым развіцці А. Куляшова пазначаны 30-мі гадамі. У вершах "Воблака", "Ранак", "Плыла, цалавалася хмара с зямлёю", "Мая Бесядзь", А. Куляшоў па-сапраўднаму звярнуўся да чалавечай душы, прыйшоў да арыгінальнай, самабытнай творчасці, да прастаты і глыбокага філасофскага роздуму, да шырокага абагульнення, у якім моцна аб'яднаны думка і пачуццё паэта. У гады Вялікай Айчыннай вайны А. Куляшоў стварыў цэлы баладны цыкл пра подзвіг беларускага народа ў гады ліхалецця, у рамках

якога вылучаюцца вершы-балады "Млынар", "Над брацкай магілай", "Ліст з палону", "Маці", "Балада аб чатырох заложніках", "Балада аб знойдзенай падкове" і інш. У вершах А. Куляшова ваеннага часу гучыць светлы, пранікнёны, узнёсла-балючы голас чалавека, грамадзяніна, байца. Героі твораў А. Куляшова - фігуры рэальныя і легендарныя, драматычныя і бесмяротныя. Яны аддаюць сваё жыццё за маральныя каштоўнасці усяго чалавецтва. У пасляваенны час творчасць А. Куляшова вызначаецца сталасцю, глыбокім філасофскім зместам, патрыятызмам. У гэтым сэнсе вельмі паказальным з'яўляецца верш "Спа-койнага шчасця не зычу нікому...". Гэта верш-споведзь. Усё, што акружае чалавека, вартэе яго увагі, бо гэта і ёсць жыццё, неспакойнае, нялёгкае, складанае. Паэт не прымае лёгкага шчасця, таго уяўнага дабрабыту, якім жыве абывацель. Ён жадае усе свае пачуцці перадаць людзям, захапіць імі чалавечыя сэрцы. У 1965 годзе А. Куляшоў напісаў цыкл вершаў, аб'яднаных агульнай назвай "Маналог". У вершах "Маналога" - роздум паэта аб маральным абавязку людзей перад памяццю, аб непераможнай сіле прауды і справядлівасці, аб значэнні творчасці у жыцці грамадства, аб аданасці творцаў перад часам і людзьмі. У лірыцы А. Куляшова 60 - 70-х гадоў выявіліся вялікія духоўныя мажлівасці чалавека - прага дзейнасці, адчуванне сваёй асабістай велічы і вартасці, адказнасць за "цяжкую пасаду паэта", за лёс Айчыны, разуменне сутнасці гістарычных падзей і агульнай сувязі з'яў. Аутар піша паэмы "Цунамі", "Варшаўскі тракт", "Хамуціус", у якіх перадае самаадчуванне чалавека у наш трывожны, навальнічны век, яго барацьбу за будучае без вайны, за чытае паветра і ваду, за ачалавечанне свету, за усеагульнае шчасце.

□

Билет □ 15 Вопрос □ 2.

Вобраз Лабановіча (трылогія Якуба Коласа "На ростанях").

Я. Колас сутыкае свайго героя з рознымі людзьмі, ставіць у розныя сітуацыі, раскрываючы яго характар, духоўны свет, маральную высакароднасць. Ужо на першых старонках трылогіі чытаем пра спрэчку Лабановіча з хатовіцкім папам Кірылам аб тым, як трэба глядзець на мужыка. На думку папа, мужык з'яўляецца нішай істотай, якая сама вінавата у сваім цяжкім жыцці. Андрэй Лабановіч катэгарычна не згаджаецца з гэтым. Для яго мужык - гэта чалавек працы. У сваёй цёмнасці, забітасці і адсталасці народ не вінаваты. Такім яго зрабіў несправядлівы царскі рэжым. І таму Лабановіч горача бярэцца за пашырэнне асветы не толькі сярод дзяцей, але і дарослых. Сціплы, сумленны і патрабавальны да сябе, Лабановіч надзвычай прынцыповы у адносінах да панямонскіх інтэлігентаў, якія здрадзілі сваёй справе, сталі духоўна беднымі, загразлі у ціне

мяшчанства, абывачельшчыны, карцёжных гульняў, п'яняк. Бачачы амаральнасць панямонскай інтэлігенцыі, несправядлівасць улад у адносінах да сялян, Лабановіч часта задумваўся над складанымі праблемамі жыцця, ставіў перад сабой спрадвечныя філасофскія пытанні: што такое жыццё? У чым сэнс чалавечага жыцця? У чым прызнанне асобы як грамадскай адзінкі? Пасля знаёмства з нелегальнай літаратурай, гутарак з Вольгай Андросавай і Галубовічам усе падзеі сталі уяўляцца Лабановічу у новым святле. Герой адчуў вялікую радасць, што спазнаў тую праўду, якой жыў народ і за якую гінулі ў астрогах і на катаргах лепшыя яго сыны. Ён выходзіць на шлях актыўнай рэвалюцыйнай барацьбы, паступова набліжаецца да сваёй мэты - "намацаць галінамі сонца". Адданы справе, сумленны, Лабановіч гатовы пайсці на самаахвярнасць дзеля справы, за якую змагаецца народ. Самаахвярнасць - гэта таксама важная рыса характару, па якой можна меркаваць аб маральных якасцях Лабановіча. Лабановіч - чалавек вялікага інтэлекту, здольны радавацца і хвалявацца, адчуваць хараство роднай прыроды. Любоў да прыроды - адна з самых адметных рыс у яго характары. Лабановіч, як і працоўны чалавек, куды глыбей успрымае хараство прыроды, чым розныя прадстаўнікі мясцовых улад і іх прыслужнікі, якія на прыроду глядзяць, як на сродак узбагачэння. Складаны шлях прайшоў герой трылогіі Я. Коласа. Часамі ён памыляўся, але ніколі не ішоў на кампраміс са сваім сумленнем. Лабановіч быў мужным і не пахісным у час суровых выпрабаванняў, з якіх ён выйшаў з адзінай думкай: "Чалавек павінен жыць для добра, ён павінен быць карысным людзям".

Билет □ 16 Вопрос □ 1.

Паэма Аркадзя Куляшова "Сцяг Брыгады".

Алесь Рыбка - галоўны герой паэмы - пакідае родны Мінск у трагічны час: вайна прынёсла ў яго дом вялікае гора, разбурыла любімы горад, разлучыла з сям'ёй. Адчуваючы сябе сынам Радзімы, часцінкай свайго народа, ён ідзе на суровую і цяжкую бітву з фашызмам, даючы свяшчэнную клятву вярнуцца дамоў толькі з перамогай. Алесь Рыбка ні на хвіліну не губляе веры ў сілы народа. Нават у самых драматычных момантах свайго франтавога жыцця - развітваючыся з домам, выратаваючы сцяг брыгады, пераходзячы лінію фронту, у цяжкіх умовах акружэння - герой верыць у перамогу, і гэта вера з'яўляецца для яго надзейным кампасам. Ён хоча прыйсці дадому не нікчэмным, слабым жабраком, а пераможцам. Ён верыць у справядлівасць змагання. У героя паэмы высокае пачуццё грамадзянскага абавязку перад народам, сапраўдны гуманізм і нянавісць да ворага, яснае, чыстае сумленне і прыгожая душа. Усе гэта спалучаецца з

мужнасцю і чэснасцю. Ён не шкадуе жыцця, выратоўваючы сцяг брыгады, выносіць з поля бою цяжка параненага камісара Заруднага і гэтым самым выконвае высокі воінскі і грамадзянскі абавязак. Мужнасцю і стойкасцю вызначаецца і камісар Зарудны. У самых цяжкіх моманты бою ён натхняе байцоў брыгады сваёй верай у перамогу. Правобразам камісара паслужыў член Ваеннага савета 11 арміі брыгадны камісар І.В. Зуеў, з якім А. Куляшоў быў асабіста знаёмы. Разам з мужнасцю камісара Заруднага і Алеся Рыбкі паэт паказвае паводзіны Мікіты Ворчыка - былога наводчыка гарматы, аднаго з тых, каму пашанцавала застацца жы-вым. Пад уплывам панічных чутак Ворчык губляе веру ў перамогу, не бачыць сэнсу ў далейшым з'яганні, не знаходзіць у сябе дастаткова сіл, каб пераздоліць разгубленасць. У выніку ён кідае баявых сяброў, шукаючы "цішыні і спакою" дома. Але не знаходзіць Мікіта сямейнага шчасця: дома ён даведваецца аб трагічнай смерці жонкі Марыны і яе перадсмяротнай запісцы з просьбай адпомсціць ворагу здзеку і слезы. Высвятляецца таксама, што Ворчык, пакідаючы сваіх сяброў забраў ватуку з зашытым брыгадным сцягам. За здраду Мікіту выносіцца суровы прысуд. Вобразамі старасты - прыслугача Мядзвецкага, хутаранкі Лізаветы А. Куляшоў паказаў маладушных людзей, здраднікаў. Паэма А. Куляшова "Сцяг брыгады" сцвярджае духоўныя каштоўнасці народа - нянавісць да ворагаў, здраднікаў, вальналюбства, высакародства, працавітасць, чалавечую годнасць. А.Твардоўскі назваў паэму "голосам сэрца, напоўненага болем за родную беларускую зямлю, плачам па ёй і гарчай, светлай верай у яе сілы да барацьбы, у яе вызваленне".

Билет □ 16 Вопрос □ 2.

Вобраз Васіля Дзятла (разгорнуты план).

1. Знешні выгляд. 2. Асноўныя рысы характару: а) шчырасць, адкрытасць у адносінах да Ганны, маці; б) цвёрдасць, цяроплівасць, стойкасць; в) працавітасць (любоў да штодзённай сур'ёзнай працы перадалася Васілю ад бацькоў і дзядоў: у працы змалку загартоўваліся людзі); г) недаверлівасць, замкнутасць (ён не мог верыць, што хтосьці будзе дбаць пра яго выгаду: вопыт сведчыў адваротнае); д) упартасць (надзея была толькі на самога сябе: гэтым ён мог захаваць сваю незалежнасць); е) сквапнасць (пашкадаваў Грыбку, у якога захварэла дзіця, лыжку мёду); 3. Адносіны да зямлі (зямля для Васіля - яго жыццё, радасці і гора, светлая мара і горкі пакут. Зямля - ён сам. Ён ідзе да свайго поля, як "насустрэчу з каханай"). 4. Паядынкі за зямлю з Карчом ("Людзі на балоце") і старшынёй калгаса Міканорам ("Подых навалініцы"), вынікі гэтых паядынаў. 5. Спалучэнне ў характары Васіля працаўніка і уласніка (вялікай любові да

зямлі, перададзенай дзядамі і бацькамі, перш за усё не асуджэнне Васіля-адасобніка, уласніка, а захапленне яго вялікай прагай да зямлі, яе паэтычнае адухауленне. Уласніцкі пачатак развіты менш, чым працавітасць, любоў да зямлі). 6. Як Васіль уяўляе асабістае шчасце? (Шчасце, на думку Васіля, немагчыма без зямлі і багацця. Ён хоча быць багатым, жыць у дастатку, і у гэтым нічога дзіўнага няма. Але шлях, які выбірае Васіль, не вядзе да жаданай мэты, не прыносіць шчасця. З-за зямлі ён ахвяруе каханнем: выбірае не Ганну, а уласную гаспадарку, пасаг Мані, вырашаючы тым самым свой лёс). 7. Васіль і Ганна (учынкі Ганны бескарыслівыя, пазбаўленыя разліку. Трапяткое, чыстае і пяшчотнае яе каханне да Васіля. Непакорлівая і рашучая, яна у пэўны момант губляе цвёрдасць і падпарадкоўваецца волі бацькоў, даўняй традыцыі "сцерпіцца-злюбіцца". У адрозненне ад Васіля Ганна здольна дзеля уласнага шчасця на рашучыя учынкі, гатова ахвяраваць сабой дзеля чагосці больш важнага). 8. Жыццёвая аснова Васіля ("жыцце - не вясёлае, бесклапотнае свята, а найбольш доўгі і клопатны будзень". Васіль амаль не выходзіць за межы сваёй сядзібы і уласнага поля). 9. Адносіны да перамен, гістарычных пераўтварэнняў (старое і новае, змрочнае і светлае, злое і добрае перапляліся у душы Васіля асабліва моцна і трагічна. Васіль цалкам знаходзіцца ва ўладзе мужыцкай мудрасці і верыць ва усталяваны парадак, у вечныя законы жыцця. Усведамленне неабходнасці змен даецца яму няпроста, ён з цяжкасцю уступае націску новага).

Билет □ 17 Вопрос □ 1.

Жыццёвы і творчы шлях Максіма Багдановіча. Матывы яго лірыкі.

Нарадзіўся М.Багдановіч у Мінску сто два гады назад (9 снежня 1891г.). Так здарылася, што жыць на беларускай зямлі Максіму давялося толькі першыя пяць год. Пасля смерці маці ён быў аддзелены ад гэтай зямлі тысячамі вёрст: жыў у Ніжнем Ноугарадзе, Яраслаўле, Ялце. Родны край здаваўся яму дзівоснай казкай, поўнай незвычайных таямніц. Але М.Багдановіч добра ведаў, што ў краіне казачных бароў і пушчаў, азёр і рэк, гару і пакутуе працуючы народ. Верай у гістарычную перспектыву беларускага нацыянальна-вызваленчага руху і лепшую будучыню народа прасякнуты верш "Паміж лясоў Егіпецкай зямлі...", дзе аўтар паказвае сябе выдатным майстрам санета. Спяшаючыся, прадчуваючы, што вельмі мала часу адмерана яму, каб нязгасна запалаў

яго паэтычны талент, М.Багдановіч сеяў промні жыватворнага святла. І самы яркі з іх, ззяе і праз тры чвэрці стагодзя, безумоўна, "Пагоня". Верш народжаны зацяжым і заповітным болей паэта за Беларусь. Воіны "Пагоні" - змагары супраць нацыянальнай здрады, супраць нявер'я у народ. Не пераможныя коні імчацца з далёкай мінушчыны на дапамогу сёняшнему беларусу, каб змог адчуць ён сябе вялікім. З роднай зямлей з краем буслоу Багдановічу давялося сустрэцца толькі ў дваццацігадовым узросце (1911).вынікам творчай працы на Беларусі з'явіўся цыкл вершаў "Старая Беларусь".Адзін з вершаў гэтага цыкла - "Слуцкія ткачыкі" - асбліва кранае сваёй чалавечнасцю,задушеўным лірызмам. Творчасць М.Багдановіча - гэта цэлае жыццё.У зборніку вянок можна знайсці словы пра мары спадзяванні паэта,яго інтымныя пачуцці прызнанні ў любові да роднай зямлі,пра адносіны да паэта і паэзіі.Яго цікаваць агульна чалавечыя пытанні вечнага і часовага,праблемы жыцця і смерці.У вершы "Жыве не вечна чалавек" аўтар сцвярджае што чалавечае жыццё (у параўнанні з вечнасцю) вельмі кароткае,і пражыць яго трэба з высокім напалам,ярка ,хвалююча. Пасля сябе чалавек павінен пакінуць след,добрую памяць. Немалаважную ролю займае ў творчасці Багдановіча інтымная лірыка. У рамане "Зорка Вянера" юнак засмучаны тым , што павінен расстацца з любай дзяучынай.Ён абяцае , што ў далёкім краі, куды ён едзе, усе свае жыццё будзе помніць каханую. Пра яе будзе напамінаць і Венера, якой, безумоўна вядома пра пакуты разлучаных сэрцаў.

Билет □ 17 Вопрос □ 2.

Сучасная беларуская проза, яе тэматыка, асноўныя героі.

Сучасная беларуская проза жыве клопатамі пра час, народны лёс, які пра-ламляецца ў лёсе асобных людзей.Яна вызначаецца пільнай увагай да асобы чалавека і штодзённых праяў жыцця. Разам з традыцыйнымі ў сучаснай беларускай літаратуры з'явіліся новыя тэмы, уласцівыя мінавіта сёняшняму дню. Гэта перш за ўсё Чарнобльская тэма, а таксама сталінскія рэпрэсіі 30-х годоў. Больш абвострана ставіцца пытанне аб жыцці сёняшняй вёскі і яе праблемах, аб неабходнасці беражлівых адносін да прыроды, аб сэнсе чалавечага жыцця. Значнае месца ў сучаснай беларускай прозе займаюць творы на маральна-этычныя тэмы. У рамане В.Адамчыка "Чужая бацькаўшчына" выкрываюцца меркантильнасць, уласніцтва, прага нажывы, бездухоўнасць. Раман прысвечаны паказу жыцця былой Заходняй Беларусі напярэдадні яе вызвалення. У цэнтры яго-сямя Уласа Курсака. Жыццё самога Уласа, здаецца, не заслугоўвае папроку: не краў, не падманваў, не рабіў зла людзям, не быў гультаям і абібокам. Але ж жыў па прынцыпу "мая хата з

краю". Не кому ён асабліва не дапамог, заусёды застаючыся у цяні. Пражыў жыццё Улас, пры гэтым не страціўшы сябе як чалавека. Але пакаранне за жыццё у сваёй нары, толькі дзеля сябе не мінула яго, пала маушы лёс дачкі Алесі. Жыла яна хціва, зайздросна, з бабскімі забабонамі і сваркамі. Алеся страчвае чалавечую годнасць, пераступае праз народную мараль і этыку і аказваецца здольнай на злачынства, здраду. Яна выходзіць за муж за парабка Імполья. За тым атручвае свякруху і нямую залоўку, перапісваючы на сваё імя зямлю. Але не прыносіць шчасця чужая бацькаўчына Алесі, яна ператвараецца у рабыню зямлі, маёмасці і бытавых абставін. Нятульна становіцца і Імполью, для якога шырокі свет закрыўся вузкагаістычнымі, дробнымі і нтарэсамі. У другім рамане В. Адамчыка "Год нулявы" (1983) прасочваецца далейшы лёс герояў. Падзеі адбываюцца у 1939 годзе, калі Заходняя Беларусь сустракала воінаў Чырвонай Арміі. З тымі, хто выйшаў на сустрач воінам быў і Імполь. З большай сілай у сучаснай беларускай прозе пачынаюць гучаць словы аб роднай прыродзе і клапатлівых адносінах да яе. Праблема узаімаадносін чалавека з прыродай пастаўлена ў рамане І. Пташнікава "Мсціжы" (1972). Кожнае дрэва ў лесе і кожная жывая істота ў ім да дробніц знаёма галоўнаму герою рамана Андрэю Вялічку. Жыццё яго арганічна зліта з прыродай. У сутыкненні са спажывецкімі настроямі, з бяздушнымі адносінамі да людзей і прыроды Вялічка выходзіць пераможцам і застаецца жыць у Мсціжках. Ён не пакідае родных мясцін, дзе пражыў амаль усё сваё жыццё, дзе пахаваў дарагога яму чалавека.

Билет □ 18 Вопрос □ 1.

Ідэйны змест паэмы Максіма Танка "Люцыян Таполя" Праблема мастака і мастацтва у паэме.

Тэма бясмерцтва народнага мастацтва, лес таленавітых мастакоў з народа раскрываюцца ў паэме "Люцыян Таполя" (1946). Галоўны герой паэмы - народны ўмелец, пад рукамі якога, "бы ад чараў нейкіх, ажывала нават нежывое". Смаргонскія лесарубы, рыбакі, каханая Тэкля станавіліся апосталамі, прарокамі, а прыгнятальнікі - ірадамі, рознымі пачварамі. Біскуп Сямашка ня мог дараваць такога прастому "хлопу", чалавеку з народа, і прыдумаў цяжкую кару: "пад страхам пекла і пракляцця цэлых дзесяць год адбыць пакуты і не брацца за свае мастэства". Для мастака гэта азначала духоўную смерць. Але Таполя змог пераадолець гэтыя перашкоды, бо "хацеў пакінуць пакаленням след жыцця свайго, сваіх пакут, сказ пра мары, пра свае імкненне". Мастак пасівеў і так змяніўся за дзесяць пакутных гадоў, што нават сябры перасталі яго пазнаваць і (жыцця)

крыудзіцель біскуп Сямашка даверыў непазнанаму Люцыяну Таполі збудаваць не батлейку, а новую сапраўдную святыню. З гэтага моманту фабула паэмы развіваецца паводле прынцыпу помства жыцця - помства мастака, як у народных казках. Назло саноунаму артадоксу Люцыян Таполя дазволіў свабоду творчасці, даў выйсці пакутлівай патрэбе справядлівасці. Не самой помствай, а творчым і стваральным парывам поунілася душа мастака, ён хацеў пакінуць людзям заповіт, асудзіць уціск над творчасцю. Сілы зла паказаны ў вобразах хімер, падобных да паноу і духоўнікаў-езуітаў, "даайца Сямашкі". Усе яны заняты паўзучым "па душу, па думку чалавека, што як сонца слепіць вочы ім...-чорным сілам пекла". Мастак доляў свайго крыудзі цяля за жывое:

Дзесяць дзён хварэў Сямашка біскуп І крычаў, каб прывялі Таполя. На дзесяты дзень памер світаннем.

Люцыян Таполя вымушаны быў усеж уцякаць ад жывых прататыпаў сваіх хімер. Ён знік у народзе, і толькі новыя творы, што выплывалі з народных глыбін, гаварылі пра неўміручасць таленту і мастацкай праўды, якім няма і быць не можа ні канца, ні пачатку:

Бо ў народзе Як у прадвечным лесе, Дзе ты знойдзіш дрэва, ад якога Шум вясны пачаўся? Дзе ты знойдзеш!

Билет □ 18 Вопрос □ 2.

Эвалюцыя духоўнага свету Ганны Чарнушкі ў рамане Мележа "Людзі на балоце".

У цэнтры рамана "Людзі на балоце" - жыхары глухой вескі Курані, адрэзанай ад знешняга свету непраходжымі палескімі балотамі. Але ціхае жыццё куранеўцаў было абуджана рэвалюцыяй. На вачах пачаў мяняцца быт. Па-рознаму аднесліся да гэтых грандыёзных перамен жыхары вескі, і ў першую чаргу Васіль і Ганна (галоўныя героі твора). Прырода ўзнагародзіла Ганну рэдкай прыгажосцю і прываюнасцю, дасціпнасцю, чулай душой і пяшчотным сэрцам. І маральна і духоўна Ганна вельмі прыгожая. Учынкi

яе бескарыслівыя, пазбаўлены халоднага разліку. Харакство герані і у яе здольнасці чуйна адклікацца на чужы боль, падтрымаць у цяжкую хвіліну. І.Мележ часта паказвае дзячыну у сітуацыях, дзе выяўляюцца гэтыя рысы яе характару. Яна жыве па прынцыпц: "Ніколі не рабіце іншым таго, чаго не хацелі б вы, каб вам рабілі іншыя". Як і усе куранеуцы, Ганна з маленства прывыкла да працы. І тут не было ей роуных. Яна выдзяляецца сярод аднавяскоўцаў надзвычайным спрытам. І у рамане мы бачым яе у асноўным за працай: на сенажаці, у полі з сярпом у руках, за малатарняй у Карчоу, у ягадах, на полцы бульбы, у хлопатах па гаспадарцы. Ганна пяшчотна, горача, самаадданна пакахала Васіля. Яна марыць аб вялікім шчасці і чыстым каханні, але у яе жыцці усе складваецца інакш. Першае каханне, трапятное і нясмелае пачуцце, з самага пачатку абразіў сам Васіль. Павеерышы у брыдкія плеткі, ен растаптаў усе тое прыгожае, што існавала паміж імі. І яна, абражаная і пакрыўджаная, насуперак свайму жаданню, без кахання выходзіць замуж за Яххіма, спадзеючыся на спрадвечнае "сцерпіцца-злюбіцца". Але не злюбілася і не сцярпелася. І чым даужэй яна жыве у сям'і Глушака, тым больш выразна разумее усю жахлівасць свайго становішча. Асабліва балюча адчула Ганна свае становішча жонкі-рабыні, калі нарадзіла дзіця. Стары Глушак прымусіў яе ехаць на сенакос разам з Верачкай, дзе тая захварэла, а пазнейпамерла. "Бог даў - бог узяў", - вось рэакцыя Глушакоу на смерць дзіцяці. Пасля смерці дачкі Ганна не можа больш жыць побач са сваімі "сведкамі", нелюбімым мужам. Яна кідае Глушакоу і ідзе працаваць у школу (да настаўніцы Параскі), якая становіцца часовым прыстанішчам на яе жыццёвым шляху. Лес Ганны склаўся нялёгка. Надзеі на вяртанне былога кахання не апрадаліся (Васіль застаўся з зямлей). Зварот у бацькаву хату душэўнага спакою не прынес, пасля сустрэч з Башлыковым засталіся прыкрасць і горкая агіда.

Билет □ 19 Вопрос □ 1.

Ідэйна-тэматычная накіраванасць рамана Ніла Гілевіча "Родныя дзеці".

"Родныя дзеці" - твор з пастаноўкай глабальных чалавечых праблем: закаленне гістарычнай і культурнай памяці народа, прыроднага асяродзя, усяго спадчынадухоўнага, што вызначае аблічча кожнага народа на зямлі. Прычым

маштабнасць паэтычных задач канкрэтызуецца у лесе асобнага чалавека, працоўнага раду, нацыянальнай рэчаістасці. У працавітым сялянскім радзе, з якога выходзіць галоўны геройкам пазітар Сцяпан Вячэра. І у наш час застаецца тыя каштоўнасці, якія пацверджаны вопытам пакалення: любоў да жыцця, надзеленага прыродай і чалавечай Маці: любоў да зямлі, яе усеагульнай маці, жывога і нежывога і сумленнага праца на ёй: радасць падзей у сям'і у айчыне, у свеце. Паэт раскрывае гэтыя ідэі праз перапетыя лесу героя, праз канкрэтныя жыццёвыя сітуацыі і філасофскія гутаркі ўпрыватнасці дыялог паміж гасцямі перад пачаткам застолля у гонар маці: Іх трыважаць педагогічныя праблемы і выхаванне пачуццяў, зніжэнне ўраўня маральна культуры грамадства і наступнага начства, разгульнага дзейнасць якога не будзь Гламазды меліаратара/"такія вывернуць з карэннем апошні куцік на зямлі". Паэт стварае яркія, запамінальныя характары, цікавыя народныя тыпы. Жыццёвай мудрасцю і грунтоўнасцю вылучаецца у творы сцяпану дзядзька і брат Томас.

Билет 19 Вопрос 2.

Сучасная беларуская драматургія, яе тэматыка, (на прыкладзе двух-трох твораў).

З імем Адрэя Макаенка (1920-1982) звязваюць пачатак новага этапу у развіцці беларускай сатырычнай камедыі. А.Макаенка выступіў і ў новым для беларускай драматургіі жанры - жанры трагікамедыі. Адна з першых такіх п'ес - "Зацюканы апостал" - прысвечана замежнаму жыццю з яго надзвычайнымі праблемамі. Дзеці, не маючы агульных поглядаў з бацькамі, пратэстуюць супраць буржуазна-мяшчанскіх ідэяў і звычак, бяздушнасці і жорсткасці. Аднак пратэст дзяцей сціхіны, і ён заканчваецца паражэннем: сын, які хацеў перабудаваць грамадскія парадкі на аснове справядлівасці, становіцца ідыётам, "зацюканы апостал", бяздумным выканаўцам загадаў старэйшых, простым вінцікам у складанай машыне жыцця. Напісаная на замежным матэрыяле, трагікамедыя паказвае калізій і заганы чалавечага характару любой краіны, у тым ліку і нашай. Значную вядомасць у рэспубліцы і за яе межамі адтрымалі п'есы М.Матукоўскага "Амністыя", "Наследны прынц", "Апошняя інстанцыя", "Мудрамер". У іх узнікаюць праблемы жыцця сучаснай вёскі, адказнасці бацькоў перад дзецьмі за іх выхаванне, маральнага удасканалення чалавека. У адным з апошніх твораў - камедыі "Мудрамер" (1987) - расказваецца пра вынаходніка-энтузіяста Мікалая Мурашку. Ён сканструяваў прыбор, які вымярае чалавечую дурноту. Калі ў крэсла з рычагом падгалоўнікам садзіцца таленавіты чалавек, то гучыць арыя князя Ігара, калі дурань-лбюцца турботныя гукі паланеза Агінскага. П'еса выкрывае чыноўнікаў і функцыянераў, якія спрабуюць у

сучасным жыцці іграць першыя ролі. Сучасная беларуская драматургія вызначаецца багаццем і разнастайнасцю тэматыкі, актуальнасцю праблем. Час патрабуе ад драматурга адлюстравання суровай прауды жыцця, стварэння праудзівых характараў нашых сучаснікаў. Таму лейтматывам многіх п'ес з'яўляецца думка аб складанасці сучаснага жыцця, месцы і ролі ў ім чалавека. Разам з традыцыйнымі тэмамі (подзвіг у Вялікай Айчыннай вайне, мірная стваральная праца, жыццё калгаснай вескі, маральна-этычныя праблемы) у беларускай драматургіі узнікаюць новыя. І адна з іх - белыя плямы ў гістрыі беларускага народа і час змрочных рэпрэсій. На усю моц пачынаюць заяўляць пра сябе і творы аб экалагічнай сітуацыі на Беларусі. Сучасная драматургія, пераасэнсоўваючы факты і з'явы мінулых часоў, аналізуе (паказвае) іх з пункту гледжання сённяшняга дня па-новаму яна выходзіць і да складаных.

Билет □ 20 Вопрос □ 1.

Сацыяльна-псіхалагічная характэрыстыка вобразаў у апавяданнях Міхася Лынькова "Сустрэчы" і "Над Бугам".

Аповяданне "Над Бугам" (1926) прысвечана барацьбе Чырвонай Арміі з белапалцамі. Чырвонаармейцы рыхтуюцца да ранішняга наступлення, у выніку якога яны павінны авалодаць процілеглым берагам Буга, дзе акапаўся вораг. Рыхтуюцца да гэтай бітвы і Васька Шкатаў з Ванькам Разанскім. Васька Шкатаў - чалавек без біяграфіі, які не памятае ні бацькоў, ні родных, ні сяброў. Мінулае яго - страшны сон, нейкае непаразуменне. Працаваў падкухарам у тракціры. Быў баяком, злодзеем, задзірыстым буянам, якога не хацелі лічыць за чалавека. У пошуках шчасця ён пайшоў у Чырвоную Армію, стаў салдатам. Васька Разанскі - патомны разанскі сялянін, які пайшоў на вайну, пакінуўшы дома жонку і чатырох дзяцей. Ён сумуе "аб каласах жытніх на сваёй паласе", "аб дзецях-румзах, аб жонцы". Бераг быў узяты чырвонаармейцамі. Смяртэльна паранены ў баі, Васька Шкатаў перажывае пачуццё радасці ад таго, што вораг разбіты. Паміраючы, ён шэпча: "Эх, позна, позна, і так рана, рана...". У гэтых словах - шкаданне, што яго шчаслівае жыццё прыйшло позна і што так рана трэба паміраць. Паміраючы ад ран Ванька Разанскі ўжо думае не пра салдацкі мяшок, а пра свой "непераможны полк", пра які ён з пачуццём гордасці гаворыць у перадсмяротным пісьме жонцы Алене. М.Лынько адлюстроўваючы напружаную барацьбу за новы лад, паказвае перавыхаванне чалавека ў агні грамадзянскай вайны. Героі апавядання "Над Бугам" рознымі шляхамі прыйшлі ў Чырвоную Армію, і ў працэсе змагання з белапалцамі яны становяцца новымі людзьмі, аддаюць сваё жыццё за справу вызвалення працоўнага

чалавека. Асабліва глыбокага пранікнення ва унутраны свет людзей удалося дасягнуць М.Лынькову у апавяданні "Сустрэчы". Захар Крымянец - галоўны герой апавядання. Выконваючы рэвалюцыйнае заданне, кіруючыся уласным пачуццём абавязку, забіў правакатара, свайго ранейшага сябра. За гэта Захар быў асуджаны на пажыццёвае турэмнае зняволенне. Вызваленне прыйшло у 1939 г. З групай былых палетычных зняволеных Захар Крымянец вяртаецца на радзіму. А жорсткі лес рыхтаваў для Захара новыя выпрабаванні. У старой, спакутаванай жанчыне ён ледзь пазнаў жонку, ад якой даведаўся пра смерць сына і арышт дачкі Вярунькі. У вобразе Захара Крымянца М.Лынькоў паказаў нязломнага змагара за свабоду, аптыміста. Згартаваны жыццёвымі выпрабаваннямі, ён можна пераносіць асабліва гора і верыць у шчаслівую будучыню народа.

Билет □ 20 Вопрос □ 2.

Тэматыка, гуманістычныя і агульначалавечыя матывы творчасці Максіма Танка.

Паэзія Максіма Танка (Яўгена Іванавіча Скурко), народнага паэта Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі, сагрэта дабрыней і даверам да чалавека. Для паэта вершы - гэта і прызванне, і праклем, і шчасце, і мука, і свяшчэнны абавязак. У ваеннай лірыцы М.Танка (зборнікі "Вастрыве зброю", "Праз вогненны небасхіл") цэнтральнае месца займае вобраз Беларусі-партызанкі, паланенай, але няскоранай. У паэзіі ваенных гадоў поруч з матывамі пагрозы фашызму выразна чуецца вера ў перамогу добра над сіламі зла. Герой ваеннай лірыкі М.Танка ні на імгненне не забывае, за што, у імя чаго ён змагаецца. Вайна для яго не прызванне, а цяжкі, неабходны абавязак. У гады вайны быў напісаны верш М.Танка "Родная мова" (1943). Мова беларусаў асэнсоўваецца аўтарам як арганічная, істотная частка духоўнай культуры народа. У самых цяжкіх моманты гісторыі мова дапамагала людзям выстаяць, не страціць веры ў лепшую будучыню. Паэтызуючы родную мову, услаўляючы веліч і сілу народа, яго гісторыю паэт заклівае любіць і шанаваць сваю Айчыну, сваю мову, якая дае струмам песні, а паэтам - натхненне. Да твораў перыяду Вялікай Айчыннай вайны адносіцца паэма "Ямук Сяліба" у якой раскрываюцца вытокі усенароднай партызанскай барацьбы, патрыятызм і мужнасць абаронцаў бацькоўскай зямлі. Пясляваенная паэзія М.Танка вызначаецца тэматычнай шырыняй і разнастайнасцю, філасофскай раз-навялікасцю, маштабнасцю (зборнікі "Каб ведалі", "На камні, жалезе і золаце", "У дарозе", "Хай будзе святло"). Максім Танк - прынцыповы гуманіст. Для яго вялікая барацьба за лепшыя ідэалы чалавечства - гэта барацьба не толькі за сацыяльную справядлівасць, але і за паэзію

супраць антыпаэзіі, за гармонію супраць дэструктыўнасці, за розум супраць бясплоднага самагубнага крыуляння. У вершы-верлібры "Перапіска з зямлей", які адкрывае аднайменны зборнік, сцвярджаецца веліч працы чалавека, які усе жыццё прысвяціў зямлі і плугу. Сэнс сваёй паэзіі М.Танк бачыць у цеснай адмесці з жыццём людской працы, з сённяшнім жыццём, трывожным і неспакойным. У вершах М.Танка ёсць прастата, высокая духоўнасць і неаслабная увага да людзей, да свету, да таго, пра што ён піша. Верш "Рукі маці"-гімн працавітым маціным рукам, якія ніколі не ведалі адпачынку. Маці з'яўляецца для паэта увасабленнем чалавечай.... высакароднасці, сціпласці.

Билет □ 21 Вопрос □ 1.

Карціны жыцця беларускай вескі у рамане Івана Мележа "Людзі на балоце". Галерэя характарау у творы.

"Людзі на балоце" - раман пра жыхароў глухой весачкі Курані, адрэзанай ад знешняга свету непраходнымі палескімі балотамі. І.Мележа больш за ўсе пры цягвае штодзённае жыццё куранеуцаў, тое знешне неяркае, аднастойна - шэрае, з чаго па сутнасці, і складаецца жыццё тысяч і мільянаў людзей, моцна прывязаных да зямлі. Усе, што тут адбываецца спачатку здаецца самым звычайным, вельмі ўжо "празаічным". Ніякіх значных падзвігаў, абсалютна нічога гераічнага куранеуцы ў рамане не робяць. Дні кожнага з іх перапоўнены неадкладнымі справамі, клопатамі, якія з году у год паўтараюцца. Трэба і сваячасова скасіць сена на гіблым балоце. І зжаць неурадівае жыта, і зкалаціць яго цагамі. І назбіраць грыбоў у лесе і ягад на тым балоце. У гэтым кругавароце бясконцых турбот, гаспадарчых разлікаў і разваг ідуць год за годам, праходзіць жыццё палешукоў. Вядома, што не толькі працай захоплены "балотныя людзі", хоць іменна ей аддаюць яны большую частку свайго часу. Ёсць у іх час роздыху, традыцыйныя святы, дні вяселасці, зусім непабныя на чарагу іншых будзёных дзён. Тады яны тоўпяцца на нядзельным кірмашы ў суседніх Юравічах, п'юць самагонку і спяваюць песні на вяселлі, шумяць на сходцы, да хрыпаты спрачаючыся пра зямлю, пра яе перадзел. З амаль этнаграфічнай дакладнасцю адмоўлен у рамане быт беларускага палесся. Перад намі - нібы замкнуты ў сябе, звычайны вясковы свет, дзе свае нацыянальныя традыцыі, паданні і пелер'і, зімовыя дзявочыя пасядзелкі, ігрышчы з песнямі, калядная варажба і хаджэнне з "казой" - гэта і многае іншае натуральна і свабодна увайшло ў раман. Варта уважліва усяюкацца ў наіўна-прастелушны расказ аб начной сустрэчы з ведзьмакамі, прходзецца ад чаго, як старая знахарка верыць

чарадзейнаму "зелью" з лекавых трау, або звярнуць увагу на апісанне абеда у сям'і куранеускага кулака Глушака, які строга захоувае дэмастроскія счмейныя традыцыі, і лёгка адчуць, з якім веданнем усяго укладу народна-сялянскага жыцця выпісаны шматлікія жанравыя карціны рамана. І усе гэта укладана аутарам у раман не дзеля дэмагогіі і паэтызацыі старадаунасці. Зроблена гэта у імя паунаты мастацкага узнаўлення жыцця сялянства, якое не разабавілася ад інстыжа засасонау мінулага, а ужо збудзеца да затыунай "творчасці новага жыцця".

Билет □ 21 Вопрос □ 2.

Асноўныя матывы і вобразы дарэвалюцыйнай лірыкі Я.Коласа. Тэма роднага краю у яго паэзіі.

Дарэвалюцыйная творчасць Я.Коласа - гэта прадаужэнне дэмакратычных традыцый беларускай літаратуры мінулай эпохі. Падобна Ф.Багушэвічу, Я.Колас маляваў змрочную, прасякнутую сумам і жальбой карціну жыцця зняважанага і зняволенага мужыка. У яго першым вершы "Наш родны край", надрукаваным у 1906 г. і у пазнейшых творах "Веска", "Наша сяло", "Ворагам" створана праудзівая карціна старой жабрацкай Беларусі. Паэт заклікае бедны народ не гнуцца перад багатымі, не спадзявацца на іх дапамогу, а самому быць кавалем уласнага шчасця. Галоўным героем дарэвалюцыйнай паэзіі Я.Коласа з'яўляецца чалавек працы, вольналюбівы "мужык", які не хоча мірыцца з існуючым ладам, не хоча больш цярапец і пакарацца. Ён хоча карыстацца пленам сваёй працы, хоча жыць па-чалавечы. У вершы "Мужык", напісаным у турме, Колас не толькі расказвае пра цяжкае жыццё беларуса-працаўніка, але і заклікае яго да барацьбы за лепшую долю. Паэзія Я.Коласа была паэзіяй тугі і смутку. Невыпадкова свой першы зборнік вершаў паэт назваў "Песні жальбы" (1910). У ім многа лірычных, шчырых вершаў пра бацькоўшчыну, пра "забыты багам край". У вершы "Родныя во-бразы" Я.Колас звяртаецца да роднага краю і да самога сябе з пытаннем-роздумам якая сіла прываблівае яго да бацькоўскай зямлі, чаму напаяецца яго сэрца смуткам і радасцю:

Вобразы мілыя роднага краю, Смута і радасць мая! Што мае сэрца да вас парывае?
Чым так прыкованы я К вам мае узгорачкі роднага поля, Рэчкі, курганы, лясы, Поўныя смутку і жальбы нядолі, Поўныя сумнай красы?

Цудоунныя беларускія мясціны выклікаюць у паэта не толькі радасць і замілаванне, але і сум. У гомане спелай нівы, шчаслівым шуме-гудзе высокага лесу, у ціхай жальбе палеу паэт чуе "песні цягучыя, песні пакутныя" простых людзей працы. Яго сэрца баліць за прыгнечаны народ, зняволеную рад зіму. Тужлівы боль чуецца у радках вершаў Я. Коласа пра родную старонку, пра жыцце вескі і яе людзей. Сіротліва выглядаюць скрыуленыя хаткі, сумныя вербы, могілкі з пахіленымі крыжамі, вузкія крывыя сцежкі:

Край мой родны, бедна поле! Ты глядзіш, як сірата. Сумны ты як наша доля.

Билет □ 22 Вопрос □ 1.

Ідэйны змест паэмы Янкі Купалы "Бандароуна". Раскрыцце маральных якасцей героя. Фальклорная аснова твора.

Бандароуна - чалавек непадкупнага сумлення. Для гэтай гордай і свабода любівай дзяучыны самае святое - дзявочы гонар, чалавечая годнасць. Яна больш за ўсе цэніць свабоду і ніколі не стане жыць у няволі. Гэту свабоду яна прадаць не можа. І калі вырашаецца лес Бандароуны, яна не можа здрадзіць сабе. Гераіня вырашае лепш загінуць, чым паступіцца сваім сумленнем. Смела і мужна абараняе Бандароуна свае дзявоцтва, чалавечую годнасць, права на жыцце і свабоду. Смеласці, мужнасці дзяучыны можна пазайздросціць. Народ любіць сваю гераіню, яна - яго крывінка, яго дачка. "Уцякай жа запагодай, донька маладая", - вучаць дзяучыну старэйшыя. Яе смерць стала той апошняй кропляй, што перапоуніла чашу народнага цярдзення. І народ уздымаецца на помсту за сваю гераіню, якая "налажыла... за ўсіх галавою". Хаваючы Бандароуну, людзі прыбралі яе, як да шлюбу, у бель і вэлюм, звiлі вяночкі з руты-мяты. Белы колер, кветкі руты-мяты - сімвал чысціні дзявочай. Як ба чым, не толькі перад мужнасцю, але і перад гэтай чысціней схiліліся галовы людскія. Ды што людзі. Бандароунай захапляецца сама прырода. Яна - блізка сябар і дарадчык дзяучыны. Прырода раздзяляе разам з гераіняй яе радасці і гора, ласку і чалавечую цеплыню. Уцякае Бандароуна ад панскай пагоні - ночка аб дымае яе, вецер расплятае косы, песціць белыя грудзі. Асаблівыя адносіны да Бандароуны у аутара. Паэт любуецца, захапляецца дзяучынай, спачувае ёй. Аб гэтым гавораць не толькі прамыя звароты да

"галубкі" (так пшчотна называе яе Я.Купала), але і кожны радок паэмы. Аутар не проста апісвае знешні выгляд, паводзіны Бандароуны, ен зачараваны ёю. І таму паэт можа казаць толькі так: губкі, ручкі, галоука, вочкі. Многія эпітеты, параунанні, словы-сімвалы запазычаны з вуснай народнай творчасці нездар-ма. Ніхто не можа лепш ацаніць вартасці чалавека, чым народ. Таму у паэме жыве і вецер крылаты, і бярозка бела, і рута-мята, і трытаполі. Усе тут працуе на вобраз Бандароуны, нават вобраз пана Патоцкага. З асаблівай стараннасцю малюе Я.Купала разбрэшчанасць, пагардлівасць да людзей пана з Канева, лютасць яго. Ен "ні старому, ні малому не спускае жартау". Гэта бязлітасны прыгнятальнік, увасабленне сіл тыраніі, жорсткасці і амаральнасці. Пад яго прыгнетам "стогне змучана Украіна, к небу шле пракляцце". І чым цяжнейшыя фарбы выбірае аутар для стварэння гэтага вобраза, тым вышэй узнімаецца над ім Бандароуна.

Билет □ 22 Вопрос □ 2.

Месца і назначэнне жаночых вобразау у трылогіі Я.Коласа "На ростанях".

Узаемаадносіны Лабановіча і Ядвісі, дачкі падлоучага Баранкевіча, адносяцца да ліку лепшых любоўных старонак беларускай прозы. Можна сказаць, што, прыехаўшы настаўніцаць, Лабановіч жыве прадчуваннем кахання. Прыгажосць, і у тым ліку прыгажосць жаночая, не пакідае яго раунадушным. Каханне Лабановіча да Ядвісі пачынаецца калі не з першага позірку, то, бадай, з першага знаемства. Ядвіся не такая прыгожая, як панна Марына ці Людміла, але за тое - настаўнік адчуу гэта адразу - багацей душой, праявамі унутранага жыцця. Лабановіч і Ядвіся толькі уступаюць у жыцце, таму іх каханне - першае, нясмелае, юнацкае. І ен, і яна - натуры дастаткова гордыя, каб паступіцца сваім гонарам нават у імя кахання. Калі ж гаварыць пра Ядвісію, то на яе псіхіку моцна падзейнічала жорсткае абыходжанне, здзекі, якія чыніў бацька над маці, з-за чаго тая маладой сышла у магілу. Таму у кожным мужчыне Ядвіся схільна бачыць тырана, "гэрада". Ядвіся - шырокая, багатая, няурымслівая натура, адна з тых дзяўчат, якія самі не баяцца зрабіць першы крок у каханні. Раунае яна настаўніка да паннау Людмілы ці Марыны, па вясне заносіць у яго пакой букецік кветак, прыладжывае у кнігу запіску са шматзначнымі словамі "мілы... дурань" (а потым выкрадае яе), першая цалуе настаўніка, не дазволіўшы пацалаваць сябе. Назва усяму гэтаму адна - каханне. І усе ж не разгарэлася яно у страсць, не стала сілай, якая б прадыктавала дзяўчыне жыццёвае рашэнне. Інтуітыўна Лабановіч адчувае душэўную Ядвісіну няўстойлівасць мітусню супярэчлівых пачуццяў, таму, баючыся абразы, надае сваім прызнанням жартаўлівую форму. Лабановіч пакінуу Цельшыньскую школу. Жыць у

мясцінах, дзе усе нагадвала Ядвісію, першае, захліснуушае усю істоту, але няудалае каханне, ен не здолеу бы. Нават ад'ехаушы, чакае ліста ад Ядвісі, піша у Хатовіцкую воласць знаемаму памочніку пісара Дубейку. Ліста няма. Так закончылася першая і, скажам, вельмі значная старонка душэунай біяграфіі героя. Закончылася, як бачым, расчараваннем, але гэта далека не апошняе расчараванне, якое напаткае Лабановіча на жыццевых дарогах. Хто ж вінаваты, што двое прыгожых, блізкіх духоунымі імкненнямі людзей не могуць сысціся, абараніць свае шчасце? Абставіны жыцця - толькі такі можа быць адказ. Адна з прычын гэтаму: цяжкія, пакутлівыя умовы Ядвісінага жыцця у бацькавай сям'і, яе маладосць, жыццевая нявопытнасць.

Билет □ 32 Вопрос □ 1.

Тэма Вялікай Айчыйнай вайны у сучаснай беларускай прозе (на прыкладзе двух-трох твораў).

Тэма Вялікай Айчыйнай вайны, да якой звяртаюцца пісьменнікі як старэйшага, так і малодшага пакалення, стала вызначальнай для сучаснай беларускай літаратуры. Ад імя пакалення, чые юнацтва прыпала на гады ваенных выпрабаванняў, піша Аркадзь Марціновіч. Убачанае і перажытае на вайне паслужыла яму матэрыялам для раманаў "Не шукай слядоў сваіх", "Груша на Голым Полі", аповесці "Няхай ідзе дождж". Храналагічныя рамкі рамана "Груша на Голым Полі" (1986) невялікія - вясна - восень 1942 г. Галоўны герой - беларускі юнак Ігнат Валока. Скончыўшы ваеннае вучылішча ен становіцца камандзірам роты супрацьтанкавых ружжаў. Часць дзе ен пачынае новую службу, рыхтуецца на фронт. А потым - перадавая, баі,удачы і няудачы,горыч страт, успаміны пра родную веску і яе людзей. Паступова прыходзіць воінская сталасць, якая не дазваляе герою рамана думаць толькі пра сябе. Валока клапаціцца пра сяброў, думае пра свой пачэсны абавязак перад Радзімай, у імя вызвалення якой гіне у цяжкім 1942 годзе. Заключны раздел рамана - першы пасляваенны год. Наладжваецца мірнае жыцце ужо без прыгажуні-грушы, якая засохла на голым полі. Ігнатаў бацька, у якога загінулі два сыны і два зяці, ставіць на папялішчы новую хату. Жыцце, на думку аутара, нягледзячы на страты і згубы, нельга спыніць, яно прадаўжаецца. Тэма Вялікай Айчыйнай вайны выразна раскрылася у дылогіі А.Адамовіча "Партызаны" (раманы "Вайна пад стрэхамі" і "Сыны ідуць у бой"). У "Хатынскай аповесці" (1972) А. Адамовіч расказвае пра пасляваенны час. Едучы у Хатынь героі твора успамінаюць ваенныя гады, кожны прыгадвае сваю уласную Хатынь. Жудасным расказам пра людзей, якія ператварыліся у катаў, здраднікаў, з'яўляецца аповесць А.Адамовіча "Карнікі" (1979).

Пачатку вайны і перыяду разгортвання партызанскага руху на Беларусі прысвечаны раманы І.Навуменкі "Сасна пры дарозе", "Вецер у соснах", "Сорак трэці". Дзеянне у іх разгортваецца у мястэчку Бацькавічы і у навакольных весках. Аутар паказвае, праз якія цяжкія, пакутлівыя выпрабаванні прайшлі Сцяпан Птах, Кардаш, Хадоська, Нічыпар, Гулік, Вадэйка, якія становяцца актыўнымі барацьбітамі супраць ворага у партызанскіх атрадах. Нямаюць радкоў прысвечана маладым падпольшчыкам Міцю Птаху, Шуру Гаранку, Івану Лобіку. Письменнік ускрывае прычыны духоўнага падзення, здрады такіх тыпаў, як Забела, Дзеніскевіч, Спаткай, Басняк. Завяршаецца трылогія сімвалічнай сцэнай - Міця вяртаецца да сасны пры дарозе, якая увасабляе бессмяротнасць жыцця.

Билет □ 23 Вопрос □ 2.

Жанр твора В.Дуніна-Марцінкевіча "Пінская шляхта". Характарыстыка дзеючых асоб п'есы.

Камедыя "Пінская шляхта" - выдатнае дасягненне беларускай нацыянальнай драматургіі - пісала пасля рэформы 1861 г. і паўстання пад кіраўніцтвам К.Каліноўскага 1863 г., у час чорнай рэакцыі, калі на Беларусі гаспадарылі царская ваеншчына і чыноўніцтва. У камедыі аутар выкрывае паразітычную сутнасць чыноўнікаў, якія імкнуліся нажыцца за кошт падману і хабарніцтва, высмейвае абмежаванасць шляхты. Дзеянне у "Пінскай шляхце" адбываецца у адным з глухіх палескіх засценкаў Пінскага павета, дзе усе лічаць сябе шляхціцамі, дваровымі. Двое "шляхцічаў" - Іван ЦюхайЛіпскі і Ціхон Пратасавіцкі пасварыліся і нават пабіліся з-за таго, што першы другога абазваў мужыком. За гэту вялікую "абразу" Ліпскі падае на Пратасавіцкага у суд. На разгляд справы у закінуты мядзведжы куток прыязджае станава прыстаў Кручкоў з пісарам Піскулькіным. Каб больш яскрава паказаць тыповыя рысы "судовых людзей", В.Дунін-Марцінкевіч уводзіць у п'есу сцэну судовага пасяджэння, якая успрымаецца як вострая пародыя на царскі суд. Прыстаў, надзелены ўладай, сярод цёмнай і забітай шляхты не лічыць патрэбным нават захоўваць знешнюю форму правасуддзя. Ён аб'яўляе вінаватымі тых, хто ніякіх адносін да справы не мае: "Сведкі, каторыя бачылі, а не абаранілі, - па 9-ці рублеў, а вся прочая шляхта, што не бачыла дракі, за тое, што не бачыла, - па 3 рублі". Кручкоў выкарыстоўвае любую магчымасць "садраць" грошы. Аднаму з шляхціцаў ён прысуджае пакаранне у 25 лоз без дывана, на голай зямлі. Добра ведаючы, што такое пакаранне лічылася мужыцкім, "нечуваным уніжэннем", ён тым самым вытрасаў з кішэняў шляхцюкоў апошнія грошы. Вобраз Кручкова пададзены у п'есе у сатырычнай форме. Аб гэтым сведчаць блытаніна ў фактах і законах, яго знешні выгляд, мова, падобная да

страшэннай мешаніны слоу, розных выразу, запазычаных з судовых дакументау, тыпу "лічнасць падвергнецца апаснасці", "пусць выступят вперод", "в пользу врэменнага прысутвія". Двайніком свайго непасрэднага начальніка, яго верным слугою і надзейным памочнікам з'яўляецца пісар Піскулькін. Ен як і Кручкоу, займаецца хабарніцтвам. З вялікім задавальненнем пісар прызнаецца: "Харашо быць пісьмавадзіцелем у разумнага чалавека, маляванья госцікі (грошы) самі у карман лезуць, не нада і рук выцягваць". В. Дунін-Марцінкевіч у вобразах станаго в прыстава Кручкова і яго памочніка Піскулькіна па-мастацку дасканала і знішчальна высмеяе царскае чыноуніцтва Расіі, для якога характэрнымі былі хцівасць, хабарніцтва, грубасць.

Билет □ 24 Вопрос □ 1.

Духоуны свет лірычнага героя у паэзіі Пімена Панчанкі.

Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, П.Панчанка адным с першых стау на абарону Радзімы: "Беларусь, я-твой воін адданы ісын, мае думкі і сэрца заусёды з табою". У вершы "Кожны з нас прыпасае радзімы куток..." паэт расказвае пра цяжкіе падзеі 1941г. З акружэння на усход, за лінію фронту, прабіраюцца нашы воіны, адзін с якіх-беларус. Трапіушы у аршанскія лясы, родныя мясціны, баец падпоуз да сяла, расхінуу асцярожна кусты і знямеу каміны... каміны... Многа фашысцкіх здзекау паспеу пабачыць салдат на спапяленай і здратаванай ворагам роднай зямлі, але такое... Немагчыма было пазнаць родны куток: з усяго жывога застауся толькі абгарэлы клен, які пасадзіу калісьці яго бацька. Вакол горкі пыл, жудасная цішыня, ні стуку, ні груку. І салдат упау на зямлю, якая "прытулілася целам магутным" да яго, нібы просячы абараніць яе ад злых ворагауліхадзеяу. У сэрцы салдата, што зведала горыч адступленняу, нечалавечы боль па ахвярах, па паланенай радзіме, мацнее нянавісць да ворагау.

І прамыла раса мае сумныя вочы. Каб убачыу я усе, каб запомніу усе. Каб я думау пра помсту і удзень, і у ночы.

І хаця паэзія П.Панчанкі была і есць глыбока гуманістычная, суровая неабходнасць

патрабавала ад паэта заклікаць да помсты, бо не "на тое Радзіма мне у рукі дала аутамат, каб стаяу на дарозе маеі тройчы выклты кат". Ваенная лірыка П.Панчанкі хвалюе суровым рэалізмам, глыбокім псіхалагізмам, высокім гераічным і трагедыйным гучаннем. Усе гэта цесна пераплялося у баладзе "Герой". Гэты невялічкі твор стау сапраўдным помнікам простаму салдату, які вынес усе нечалавечыя пакутывайны, сваім жыццём абараніу Радзіму. Ідзе наступленне, перад воінамі паустае перашкода - калючы дрот. На увесь рост падняўся салдат.

І лег на змяіныя скруткі дроту. І двесце салдацкіх запыленых ботау Прайшлі па яго спіне.

Салдат ахвяруе сваім жыццём, каб даць магчымасць іншым перамагчы ворага, хоць на некалькі хвілін прыблізіць перамогу. Вершы П.Панчанкі ваеннага часу носяць спавядальны характар, уяўляюць сабой суцэльны маналог, звернуты да народа і краіны у самы трывожны для іх час. На першым плане у гэтым маналогі - сыноускі боль, сыноуская ласка і пяшчота і побач - жорсткасць і нянавісць да ворага. Паэзія П.Панчанкі узвышае, дапамагае жыць і думаць, яна сцвярджае цудоуныя каштоунасці чалавечага жыцця.

Билет □ 24 Вопрос □ 2.

Паказ у драме Янкі Купалы "Раскіданае гняздо" пошуку героямі шляхоу змагання за шчасце, зямлю і волю.

Купала засяроджвае галоуную увагу на тых праявах жыцця сям'і Зяблшкау, якія маяць агульнанароднае значэнне. У п'есе ставіцца філасовскае пы сваей сутнасці пытанне: дзе шляхі да свабоды і шчасця? Дзе праўда? Лявон і Марыля шукаюць праўды, абспіраючыся на закон. Яны прывыклі пакарацца і жывуць надзеяй на літасць, на справядлівае рашэнне суда. Лявон верыць, што царскі суд узаконіць яго права на зямлю, якую хоча адабраць паніч. Увесь набытак сям'і ідзе на тое, каб дамагчыся гэтага права, але дарэмна: суд і закон на баку памешчыка. Трагедыя Лявона у тым, што ен не ведае сапраўдных шляхоу барацьбы за зямлю і волю. Толькі перад смерцю ен пачынае разумець, што праз суд нельга дабіцца праўды. Сымон і Зоська - прадстаўнікі маладога

пакалення Зяблікаў. У адрозненне ад бацькі Сымон гнеўна пратэстуе супраць несправядлівасці. Купала паказвае, як паступова пад уплывам усяго перажытага (смерць бацькі, ганьба сястры, страта зямлі, разбурэнне гаспадаркі) і агітацыі незнамага Сымон духоўна абнаўляецца. Расце яго свядомасць, мяняюцца погляды на жыццё. Цяпер ён разумее, што царскі суд не можа абараніць інтарэсаў працоўнага чалавека. Сымон знаходзіць сваю сапраўдную мэту ў жыцці - ступае на шлях рэвалюцыйнай барацьбы. Стаць на гэты шлях дапамагае Незнаёмы - прафесіянальны рэвалюцыянер. Разам з незнаёмым Сымон ідзе на вялікі сход "Па Бацькаўшчыну" змагацца за агульнанародныя інтарэсы. Зоська - поўная працілегласць свайму брату. Зоська імкнецца да лепшага жыцця, але не ведае сапраўдных шляхоў да яго, шукае праўды, але не можа знайсці яе на зямлі, і таму стварае "чароўную казку свайго шчасця" у марках. Жыццё няшчадна разбівае рамантычныя мары Зоські. У канцы апошняй дзеі п'есы Зоська нібы прачынаецца ад доўгага сну. Пасля перажытай трагедыі ў яе наступае маральнае прасвятленне, абуджаецца чалавечая годнасць.

Билет □ 25 Вопрос □ 1.

Тэма гістарычнага мінулага ў сучаснай беларускай прозе (на прыкладзе двух-трох твораў).

Характэрнай асаблівасцю сучаснай прозы з'яўляецца вяртанне яе да мінулага. Увагу пісьменнікаў прыцягваюць усе эпохі і перыяды жыцця народа. Адбываецца пераасэнсаванне колішніх падзей з пазіцыі сучаснасці. Падзеі пачынаюць разглядацца ў кантэксце часу мінулага і сённяшняга. Мастацкаму увасабленню гістарычных падзей прысвяціў шэраг сваіх твораў У.Караткевіч: раманы "Хрыстос прыязміўся ў Гародні", "Каласы пад сярпом тваім", "Чорны замак Альшанскі", аповесці "Дзікае паляванне караля Стаха", "Чазенія". Раман "Хрыстос прыязміўся ў Гародні" прасякнуты гуманістычным пафасам, накіраваны супраць сярэднявечага цемрашальства, інквізіцыі, супраць як рэлігійнага, так і сацыяльнага прыгнету. Паклаўшы ў аснову рамана гістарычны факт, калі стыхійны народны рух супраць голаду і прыгнету ў Гародні ўзначаліў самазваны Хрыстос - Юрась Братчык, выгнаны з калегіума "за спагядлівасць, спачуванне... і сумненні ў веры". У.Караткевіч напісаў цікавы твор, у якім гістарычныя факты знітаваны з тонкім вымыслом, гістарычны сюжэт - з прыгодніцкім. Дзякуючы творчасці У.Караткевіча беларуская гістарычная проза зрабіла вялікі рывок наперад, бо ў ёй, у яе змесце, як гэта і ўласціва гістарычнаму жанру, запанаваў дух рыцарства, свядомага высакародства. Прынцыповасць, вернасць сумленню, чалавечаму абавязку сталі самой

ідэяй твора. Першая аповесць пісьменніка на гістарычную тэму "Сівая Легенда"... Цяжкі час у гісторыі Беларусі: засілле езуітаў, шырокі фронт паланізацыі, здрада праваслаўнай веры і пераход за матэрыяльныя выгоды на бок ворагаў роднага краю, адчайныя і непаспяховыя спробы супраціўлення. Жорсткая неабходнасць выбару неадкладна чакае кожнага чалавека, у першую чаргу людзей з радавітых сем'яў. Перайшоў у каталіцтва пан Кізгайла, хоць унутрана не прымае новай рэлігіі. Застаецца верным традыцыям бацькоў нобіль (знатны чалавек) Раман Ракутовіч. Паміж Ракутовічам і Кізгайлам узнікае варожасць як быццам толькі на асабістай аснове, але канфлікт паміж імі вельмі хутка кандэнсуе ў сабе грамадскія супярэчнасці часу. Маюцца і жыццё Кізгайлы абараняюць шляхцічы і іншаземныя наёмнікі, Ракутовіч апіраецца на сілу простага народа. Ён падымае нероднае паўстанне, ста-новіцца "мужыцкім царом", перамагае Кізгайлу. Падзеі, якія склалі сюжэт аповесці "Сівая легенда", маюць, відаць, нейкую гістарычную фактычнасць, хоць, думаецца, скрупулёзная дакладнасць гістарычнага дзеяння не вельмі хвалявала пісьменніка.

Билет □ 25 Вопрос □ 2.

Творчая спадчына Цеткі. Асноўныя матывы яе лірыкі.

На золаку XX ст., калі Расію ускалыхнулі хвалі першай буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, на Беларусі цвёрда і упэўнена, паэтычна-натхнёна загучаў голас Цеткі. Паэтэса-рэвалюцыянерка, асветніца, рэдактар, настаўніца, публіцыст, вучоны, медыцынскі работнік - такую жанчыну падарыла беларускаму народу эпоха рэвалюцыйных бітваў. Цетка быццам знарок была народжаная для такога бурлівага часу, які стаў для яе творчасці зорным. Паэтэса адкрывае новую старонку ў беларускай літаратуры - старонку мужнасці і барацьбы. Бурлівы, кіпучы 1905 год цалкам захапіў Цетку. "Люблю ураганы... У бурыя адчуваю рай", - прызнаецца паэтэса. Раз'юшанай марскай стыхіяй здаецца ёй рэвалюцыя ў вершы "Мора". Паэзія Цеткі, якую можна упэўнена назваць летапісам рэвалюцыі 1905 г., уздымала рэвалюцыйны дух народа, паказвала сілу і моц працоўнага чалавека, які яшчэ так нядаўна пакорліва цягнуў прыніжэнне і прыгнет. У вершы "Вера беларуса" паэтэса сцвярджае, што беларускі народ стаіць на парозе сваёй свабоды, што яшчэ адзін націск - і падуць ланцугі. Магутнасць народа яна параўноўвае з каменем, з жалезам, а душу яго - з дынамітам, якому дастаткова іскрыны, каб узарваць і знішчыць ненавісны лад жыцця. Верш, поўны аптымізму і веры ў народную сілу, напісаны ў канцы 1905 г., калі рэвалюцыйны дух быў на уздыме, і Цетка кідала свае вершы ў полымя рэвалюцыі, каб вышэй і ярчэй яно

разгаралася. Асаблівым рэвалюцыйным запалам вызначаецца верш "Хрэст на свабоду", які апявае саму рэвалюцыю і адлюстроўвае падзеі крывавай нядзелі 9 студзеня. Расстрэл мірнай дэманстрацыі паказаў, што цар і самадзяржаўе з'яўляюцца галоўнымі ворагамі народа. Сваёй палітычнай накіраванасцю, выкрывальным пафасам верш "Хрэст на свабоду" нагадвае паэтычную лістоўку (пракламацыю), што заклікала да усенароднага паўстання супраць цара і самадзяржаўя. Пасля паражэння рэвалюцыі 1905-1907 гг. Цетка не губляе надзеі на перамогу, верыць у непазбежнасць новай рэвалюцыі. Праўда, у новых творах не адчуваецца былога рэвалюцыйнага хвалявання, але паэтэса верыць, што яе песня ажыве "з стотысячнай сілай". Сваю веру у будучую рэвалюцыю яна выказала ў алегарычным вершы "Бура ідзе". У творчасці пазнейшага перыяду адлюстроўваюцца горкія пачуцці і перажыванні паэтэсы, якія яна зведала ў эміграцыі. 12 гадоў пісала Цетка, пакінушы нам каля чатырох дзясяткаў вершаў і не калькі апавяданняў. Здавалася б, няма многа. Але гэтыя творы, у якіх сплывілася жыццё творцы з жыццём народа, заклікалі беларусаў да змагання, паказвалі шлях да лепшай долі.

Билет □ 26 Вопрос □ 1.

Праблема чалавечага шчасця і сэнсу жыцця ў апавяданні Янкі Брыля "Галя". Асаблівасці прозы Янкі Брыля.

Народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль - мастак са своеасаблівым успрыманнем рэчаіснасці, свету, чалавека. Асноўнай стыхіяй творчасці пісьменніка з'яўляецца лірычная проза. Падзеям Вялікай Айчыннай вайны прысвяціў Я.Брыль зборнікі "Неманскія казакі", "Ты мой лепшы друг", "Надпіс на зрубе", раман "Птушкі і гнезды". У апавяданні "Маці" расказваецца пра сціпую і мужную беларускую жанчыну-маці. Шмат гора зведала яна на сваім вяку: парабкоўства, смерць мужа, вайну, трывогу за сыноў Уладзіка, Сцяпана і Васіля. У хаце маці ў вайну знайшлі кавалак хлеба, шклянку малака і мацярынскі пшчоту байцы, што уцяклі з фашысцкага лагера. За гэты ўчынак маці расплачваецца жыццём. Ідучы "ад роднай хаты да свежай ямы ў лапухах", яна думае не пра сябе і не пра непазбежнасць смерці. Маці моліцца за сыноў, і за сваіх, і за чужых. Дзеянне ў апавяданні "Memento mori" адбы-ваецца ў 1943 г. На адным з перагонаў беларускай чыгункі узарваўся фашысцкі эшалон. Праз дзень карнікі сагналі жыхароў адной з навакольных вёсак у адрыву і спалілі. Ад смерці мог бы ўратавацца стары вясковы пячнік, якога пазнаў зондэрфюрэр (пячнік некалі удала змайстраваў у камендатуры пліту і галанку). Але ён не прыняў выратавання, прасячы вызвалення з

адрыны "усіх добрых людзей". "і ен зга рэу - адзін, хто мог бы у той дзень не згарэць. і ен живе", - такімі жыццесцвярджальнымі словамі заканчваецца апавяданне. Апавяданне "Галя" напісана ў 1953 г. Пачынаецца яно з апісання былога хутара, дзе живе Галя з дзецьмі (сынам Антосем і дачкой Сонечкай). Пад гул трактара на калгасным полі гераіня з жалем і болем успамінае свае мінулае жыццё. Калісьці была яна шчаслівай, кахала Сярожу. Праўда, шчасце гэта было нядоўгім: каханага за рэвалюцыйную дзейнасць пасадзілі ў турму, а лес прымусіў яе пайсці замуж за багатага Міколу Хаменка. Пакутлівым было жыццё Галі ў доме кулака-хутараніна, дзе ўсе жылі "для гумна". Пасля смерці свекра і свекрыві гаспадарыць на хутары стаў Мікола, якому гена-тычна перадаліся вечная панурасць, незадаволенасць жыццём і сквапнасць. У гады вайны ен "захварэў" ("прастрэлілі троху руку") і адсядзеўся дома, спекулюючы самагонам. У канцы апавядання Галя вырашае назаўсёды пакінуць ненавісны хаменкаўскі хутар, што заслانیў ад яе вольны свет, змяніць прозвішча і пачаць новае жыццё. У душы жанчыны яшчэ не згасла надзея на шчасце, на новую сустрэчу з Сяргеем. Гісторыя спакутаванай душы Галі і яе нязгаснага пачуцця да Сяргея раскрывае драматызм часу, калі разбураліся каноны старага жыцця і нараджаліся новыя прынцыпы маралі, дабраты, чалавечнасці.

Билет □ 26 Вопрос □ 2.

Ідэяна-эстэтычная накіраванасць паэмы "Тарас на Парнасе". Асаблівасці жанру твора. Вобраз Тараса.

Галоўны героі паэмы - палясоўшчык Тарас. Гэта чалавек дасціпны, кемлівы, сумленны ў адносінах да сваёй працы. Ен па-свойму, крыху смешна, успрымае жыццё і тлумачыць яго на свой сялянска-практычны лад Адноўчы, стомлены нялёгкай працай, Тарас прысеў адпачыць і заснуў. У сне з ім здараюцца неверагодныя прыгоды: уцякаючы ад мядзведзя, Тарас трапляе ў яму і аказваецца на тым свеце пры дарозе, што вяла на гару Парнас. Гярой паэмы, падымаючыся на гару, сустракаецца як з вядомымі пісьменнікамі Пушкіным, Лермантавым, Жукоўскім, Гогалем, так і з рэакцыянерамі Булгарыным, Грэчам. На Парнасе Тарас трапляе ў панскі двор, месца жыхарства багоў. Багі, адкрывае для сябе Тарас, жывуць так, як звычайныя сяляне, падобныя да іх. Так, Венера нагадвае сялянскую дзяўчыну. Яна "чырвоная, тоўстая, круглаліца", што адмаўдае сялянскаму ідэалу жаночай прыгажосці. Праўда, не зусім падабаецца яна Тарасу, бо увесь час круціцца перад лютэткам, дбаючы толькі пра сваю прыгажосць. Не даспадобы палясоўшчыку схільны дап'янства Бахус, уладалюбівы Зеус, разбэшчаны

Амур. І толькі да Гебы, якая вядзе усю гаспамдарку, Тарас ставіцца з сімпатыяй і спачуваннем. З багамі Тарас трымае сябе упэўнена, з пачуццём уласнай годнасці. Яму уласцівы народны гумар, уменне адчуваць прыгожае і захапляцца ім. Сваім танцам герой паэмы зачараваў багоў. Калі ўжо багі захапіліся танцам селяніна, то, мусіць, неабходна звярнуць увагу на народнае мастацтва, на таленавітасць простага чалавека. Гэту прагрэсіўную думку і выказвае аўтар паэмы. Паэма "Тарас на Парнасе" спалучае у сабе два моманты: рэальны і казачны. Рэальным з'яўляецца паляванне і служба Тараса, адносіны да яго пана і вой та, апісанне заняткаў простых людзей (як яны "хазяйства водзяць", як лапці падплятаюць, робяць рыбалоўныя сеці, як апранаюцца, што ядуць, як праводзяць вольны час). Казачным (умовным) з'яўляецца сцэна пад гарой і на гары Парнас, дзе Тарас сустракаецца з вядомымі і невядомымі пісьменнікамі, літаратурнымі персанажамі, антычнымі багамі (дзеянне адбываецца у сне). Такая кампазіцыя твора, дзе пераплятаецца зэальнае і казачнае, дазволіла аўтару смела выразіць свае адносіны да пісьменнікаў і літаратурнага працэсу, да жыцця багатых і бедных людзей. Сам жа твор нагадвае вяселую казку: ёсць у ёй падземнае царства, незвычайныя прыгоды, здарэнні і шчаслівы канец. І гэтай казцы з слаўным палясоушчыкам Тарасам суджана было доўгае жыццё і нязменны поспех у чытачоў.